

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar

A Wekerle-telep **(múlt, jelen, jövő)**

Témavezető: Berényi István

Készítette: Fuchs György
Történelem - Szociológia
Piliscsaba 2001.

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	2
Bevezetés	4
1. A múlt	5
<u>1.1 A kertvárosok történeti szerepének változása a várostervezésben</u>	5
1.1.A Az angol városépítészet	7
1.1.B Francia elképzelések	9
1.1.C A magyar várostervezés története	13
1.1.C.a Lakásépítések a két világháború között	15
1.1.C.b Lakásépítés Magyarországon a II. világháború után	16
<u>1.2 A Wekerle-telep története</u>	23
1.2.A A főváros lakáshelyzete a századfordulón	24
1.2.B Az építkezés előkészítése és a helyszín kiválasztása	25
1.2.C A telep városszerkezeti rendjének kialakulása	26
1.2.D A tervpályázatok	27
1.2.E A kivitelezés	29
1.2.F A Wekerle-telep élete	32
2. A jelen	37
<u>2.1. Interjú a helyi képviselőkkel</u>	37
2.1.A MDF	38
2.1.B FKGP	39
2.1.C MSZP	39
<u>2.2 Közösségi élet a mai Wekerlén</u>	41
3. A jövő	44
<u>3.1 A jelen problémái, és a jövő megoldásai</u>	44
3.1.A Programtervek és városrendezési elképzelések	45
3.1.B A csapadékvíz elvezetésének problémája	49
3.1.C Tempó 30	50
3.1.D Az M5-ös bevezető szakasza	54
3.1.E A Körvasút út	56
3.1.F Wekerlei tervek, elképzelések	58

<i><u>Utószó</u></i>	59
<i><u>Irodalomjegyzék:</u></i>	60
<i><u>Képek forrásai</u></i>	62
<i><u>Ábrajegyzék</u></i>	63
<i><u>Táblázatjegyzék</u></i>	63
<i>A melléklet forrásai:</i>	64
<i>Melléklet</i>	65
<i>Képek a mai Wekerléről</i>	66

Bevezetés

„A kerület minden területén egészséges, humánus, emberhez méltó környezetet kell kialakítani, megfelelő intézményi és infrastrukturális ellátással, a meglévőknél a kialakult, értéket jelentő karakter megtartása mellett, az újaknál az emberi léptékű, urbánus, illetve kertvárosi jelleg hangsúlyozásával.”¹

A fenti idézetben foglalt szép eszme megvalósulásának történetéről kíván szólni ez a dolgozat, mégpedig egyetlen megvalósult hazai példáján a Wekerle-telep történetén keresztül. A téma bevezetéseként igyekszem bemutatni a várostervezés hazai- és külföldi történetét, de csak nagy vonalakban, hiszen az bőven meghaladná dolgozatom kereteit. A súlypontot a Wekerle-telep létrehozásának történetére, az azóta végbement változásokra, illetve mai állapotára helyezem.

Tettem pedig ezt, azért mert a Wekerle-telep meglehetősen mostoha gyermeke a hazai település szociológiának, ami furcsa, mivel igen érdekes lenne egy részletes felmérés, hiszen felépülésekor az akkori Magyarország társadalmának -többé-kevésbé reprezentatív - keresztmetszetét adta. Tanulságos lehetne tehát feltárni, hogy az elmúlt közel száz év alatt, hogyan alakult át a helyi társadalom. A legutolsó felmérés a múlt század '20-as éveiben történt, azóta nem foglalkozott senki érdemben a telep társadalmának változásaival. 1994-ben készült egy emlékkönyv Nagy Gergely tollából, de a szerző csak a telep felépítésének történetével foglalkozott, a II. világháború utáni időket, illetve a rendszerváltás óta végbement eseményeket nem érintette. Márpedig a történelem nem hagyta érintetlenül hazánknak ezt a szegletét sem.

A telep társadalmában végbement változások, és felhalmozódott problémák minél részletesebb ismertetése érdekében interjúk készültek a helyi politikusokkal, lakosokkal, illetve egy ötvenfős kérdőív lekérdezésére is sorkerült. Jelen dolgozat keretei azonban nem teszik lehetővé, hogy minden részletre kiterjedően írjak a telep viszonyairól.

¹ Budapest XIX. Kerület Alapterve Program, 1995. November, 15.

1. A múlt

1.1 A kertvárosok történeti szerepének változása a várostervezésben

A várostervezés ötletének története - mint annyi más emberi tevékenységé - a múlt homályába vész. Mai tudásunk szerint az Indus-völgyi civilizáció elfeledett városa Mohendzsó-daró volt az első tervezett város. Szabályos utcahálózatával, fejlett infrastruktúrájával (vízvezeték és csatornarendszer) messze megelőzte korát.² Majd minden ókori civilizációról elmondható, hogy eljutott a várostervezés gondolatáig, de igazán tökélyre a görögök és a rómaiak fejlesztették azt.³ A középkorban nem igazán lehet beszélni várostervezésről, legfeljebb annak végső szakaszában. Erre az időre jönnek létre ismét azok a körülmények, amelyek az ókorban is előidéztek a tudatos város- és lakótelep tervezést. A középkor végén a koraujkorban indulnak ismét növekedésnek a városok, mivel rohamosan fejlődni kezd az ipar és a kereskedelem, robbanásszerűen növekszik a lakosság lélekszáma, újra előtérbe kerül a városi életforma. A kapitalizmus kibontakozásával ez a folyamat még jobban felerősödik, és még több ember keresi boldogulását a városokban. A gazdaság kapitalizálódásának és annak eredményeként a társadalom átalakulásának az élén Itália és Anglia járt ezért nem véletlen, hogy ezekben az országokban születtek meg az első elképzelések a hirtelen felduzzadt lakosságú városok problémáinak kezelésére. Ez az időszak - a 14-16. század. - a reneszánsz kora is volt egyben, ezért nem véletlen, hogy a kor gondolkodói az ókori szerzők műveiben keresték a megoldást koruk új kihívásaira. Ezért fedezhető fel szoros rokonság Platón Atlantisz leírása és Mórús Tamás Utópia című műve között. A Kr.e. IV. szd-ban élt görög filozófus gondolatai a társadalom igazságos és hatékony - vagy legalábbis annak vélt - átalakításáról, nagy hatást gyakorolt a későbbi korok utópista, szocialista gondolkodóira. Ezek az emberek aztán igyekeztek megvalósítani a híres filozófus-birkózó elképzeléseit a saját korukban. Lássunk most ezekre néhány példát:

Mórús Tamás államában, Utópiában, „*a Láthatatlan nevű városban az utcákat, a háztömböket húsz láb széles út választja el. A házak mögött az utcai fronttal egyenlő hosszúságban tágas kertek terülnek el, minden oldalról ugyancsak a házak belső kertes felétől határolva.*” A kerteket különösen fontosnak tartja... „*kertjüket mindig rendben tartják, és bennük*

² Istenkirályok kora, Bp. 1995. 15.

³ Hegyi D. – Kertész I. – Németh Gy. – Sarkady J.: Görög történelem, Bp. 1995. 123.

*a szőlőt, gyümölcsöt, fűvet, virágot oly szépen ápolják, hogy sehol nem láttam dúsabbat vagy szebbet. (...) háztömbök is versengenek egymás között a fölött, hogy kinek szebb a kertje.”*⁴

A városrészek funkciók szerinti felosztása is megjelenik már: „A város négy részre oszlik, mindegyik közepén van az általános piac. Oda hordja össze készítményeit minden család, melyeket azután fajtánként csűrökre osztanak szét. (...) Az említett piacok mellett vannak az élelmiszer piacok; ide hordják a kerti veteményen, gyümölcsön és kenyéren kívül, a halat, a madarat meg az ehető négy lábúakat is, a városon kívül jelölve meg ama helyeket, ahol a folyóvíz lemossa az alvadt vért, meg a mocskokat.”⁵ A higiénia és az egészségügyre is ügyel Mórus: „Nem engedik azt sem, hogy bármi mocskos és tisztátalan dolog kerüljön a városba, melynek rothadása megfertőzné a levegőt, és ragályt hurcolna be. (...) A szigeten azonban elsősorban a betegeknek viselik gondját, ezeket közkórházakban ápolják. A város körzetében négy kórház van kevéssel a falakon túl és olyan tágasak, hogy megannyi városhoz foghatók.” A kórházak természetesen jól felszereltek és lehetőség van a fertőző betegek elkülönítésére is.⁶ Tomaso Campanella (1568-1639) szintén szisztematikusan tervezett városról ír, *A napváros* című művében.⁷

A XVIII. Században már racionálisabb tervek születtek, mint például Morelly 1755-ben megjelent műve az *Építési Törvények*.⁸ Morelly már gondolt a város növekedéséből adódó problémákra, amelyeket Mórus még nem akart tudomásul venni. Mórus a népességszaporulat szabályozásával illetve gyarmatosítással igyekszik elkerülni ezt a kényes problémát, amely felborítaná szépen szabályozott városképét.⁹ Mórus és Campanella műve erősen kommunisztikus, a magántulajdont elvetik, mert azt a boldog emberi együttélés legfőbb akadályának látják. Campanella még a nőközösséget is felveti.¹⁰ A kapitalista termelés fellendülésének korszakában – 1800-1900 között –, amikor az ipar veszi át a vezető szerepet, a gazdaságban robbanásszerű növekedésnek indulnak a városok. Ez a lakosságnövekedés az egyre terjeszkedő ipartelepek munkaerőigényének, illetve az ekkoriban lezajló demográfiai növekedésnek köszönhető. Ebben a korszakban, Angliában 16,2 milliőről 41,7 millióra, Franciaországban 27,4 milliőről 38,9 millióra

⁴ Morus T. 1989., i.m.: 62.

⁵ Morus T. 1989., i.m.: 73.

⁶ Morus T. 1989., i.m.: 73.

⁷ Tommaso Campanella: *A napváros*. Ford. Sallay Géza, Bp. 1959. 40.

⁸ Perényi Imre: *A korszerű város*, Bp. 1967. 39.

⁹ Morus T. 1989., i.m.: 71.

¹⁰ Campanella, 1959., i.m.: 59.

növekedett a népesség. A városban lakók aránya Angliában 32 %-ról 78 %-ra, Franciaországban 20,5 %-ról 41,1 %-ra nőtt. A XIX. Század elején még csak 19 olyan nagyváros volt Európában, amelynek lakossága 100.000 fő fölött volt, de a XX. Század elején már 149!¹¹

A városokba özönlő népesség természetesen árfelhajtó hatással volt az ingatlan árakra, melynek következményeként a szegényebb lakosság kiszorult a városok peremvidékeire. Itt találtak maguknak olcsó lakáskörülményeket és hoztak létre hatalmas település gyűrűket a városok körül. E folyamat eredményeként a városok határa mind jobban kiterjedt – így jött létre, pl. Nagy-London, Nagy- Budapest - és hamarosan már egybe értek a nagyvárosok. Ilyen városrendszer Angliában a lancashire-i rendszer, Németországban a Ruhr-vidék vagy Lengyelországban a sziléziai iparvidék. A gyorsan emelkedő létszámú városi lakosság hatalmas többletterhelést jelentett a XIX. század elején még középkori szinten álló városi közműhálózatra. A technikai fejlődés csak a század végére tette lehetővé a megnövekedett igények kielégítését. A városok rohamos növekedésével egyáltalán nem vagy csak nagyon nehezen tudott lépést tartani az egészségügy és meg kellett születnie egy új tudománynak is; a várostervezésnek.¹²

1.1.A Az angol városépítészet

Az angol városépítészet kezdetei visszanyúlnak a XVIII. század első feléig. Ekkoriban tervezi át a középkori Bath fürdővárost (központját) John Wood, akire nagy hatással volt a város római eredete. Jóllehet ő maga nem érthette meg tervei maradéktalan megvalósulását –a munkát fia fejezte be - de városépítészeti elképzelései nagy hatással voltak a XIX. század elejének angol városépítészetére. (pl. Edinburgh). Bath előzménye a későbbi tájképjellegű angol építészeti megoldásoknak, amelynek egyik fő törekvése az egyenes vonalú és szabadvezetésű utcák egysége a terepadottságokkal, a növényzettel és a tájjal.¹³ Jó példa erre az 1813-24 között John Nash tervei alapján épült londoni Regent Street és a Regent's Park. A XVIII-XIX. század fordulóján London problémái már olyan súlyosak, hogy egy külön bizottságot kellett létrehozni a város túlzásfűlttségének felszámolására. Az új szervezet –a Board of Works- tagjai kiváló építészek, közöttük John Nash-vel aki fent említett munkáin kívül a magáénak mondhatja a Trafalgar Square, a Piccadilly Circus valamint a Cumberland Terrace megvalósítását. Az ésszerű,

¹¹ Perényi, 1967., i.m.: 39.

¹² Perényi, 1967., i.m.: 40.

¹³ Perényi, 1967., i.m.: 42 – 43.

logikus elképzelések mellett természetesen más elképzelések is felbukkantak, sőt olykor a gyakorlati megvalósításukra is kísérletet tettek.¹⁴

Ilyen elvetélt kísérlete volt Robert Owen-nek New Lanarkban létrehozott kommuna jellegű „intézete”. Owen maga utópista szocialista elveket vallott és azt próbálta átültetni a gyakorlatba. Owen több teleppel próbálkozott (Egyesült Államok, Mexikó, Anglia),^{de} uniformizált falanszterei pont azon buktak meg, ami minden utópista szocialistára jellemző már Platón óta. Nem vették figyelembe, hogy az emberek nem egyformák és nem szeretik, ha megszabják nekik, hogy hogyan éljenek. Hasonlóan érdekes kísérlet volt Titus Salt angol gyáros ipari lakótelepe. Salt egyszemélyben Bradford polgármestere is volt, így sikerült megvalósítania nagy tervét; 3000 munkást foglalkoztató gyára mellett komoly közintézmény (kiskertek és pihenő park) hálózattal felszerelt lakótelepet épített munkásainak. Salt természetesen a magáénak érezte a telepet így nem véletlen, hogy önmagáról nevezte el azt Saltaire-nek.¹⁵

A XIX. század második felében az egyre akutabb probléma hatására egyre több államban szabályozták törvényileg az építési normákat, egészségügyi követelményeket, az utcaszélességet stb. Mindezek mellett számos tanulmány, vizsgálat született a slum-ök felszámolására és karitatív egyesületek is alakultak a szegény rétegek támogatására.¹⁶

A kérdés megoldása érdekében igen széles társadalmi vitát folytattak le Angliában, melynek eredményeként 1885-ben megalakult a „Kertváros és várostervező társulat” (Garden Cities and Town Planning Association). A kertvárosnak jó levegőt, napfényt, elegendő növényzetet és tágas tereket kell a lakosságnak nyújtania. A mozgalom sikeresen tevékenykedett így számos iparváros mellett jött létre kertvárosok gyűréje, Liverpool közelében a találó nevű Port-Sunlight, Birmingham mellett pedig Bournwill.¹⁷

A koncepció kidolgozásában elévülhetetlen érdemeket szerzett Ebenezer Howard (1848-1928) aki tisztázta a kertvárosépítés alapelveit. Howard két tervet dolgozott ki. Az első elképzelése egy kör alaprajzú városról szólt kb. 2.5 km-es átmérővel, középpontjában térrel és parkkal valamint a legfontosabb középületekkel, a központból sugárutak ágaznak szét.¹⁸ Második terve már jobban tükrözi a realitásokat és az emberek igényeit. E szerint a nagyvárosokat egy

¹⁴ Perényi, 1967., i.m.: 44.

¹⁵ Perényi, 1967., i.m.: 45

¹⁶ Perényi, 1967., i.m.: 45.

¹⁷ Perényi, 1967., i.m.: 50.

¹⁸ Perényi, 1967., i.m.: 52.

központi mag körül elhelyezkedő kertvárosokból kell kialakítani. Howard ezzel először fogalmazta meg a decentralizált városszerkezet alapelveit. Howardnak számos követője akadt, akik igyekeztek tovább fejleszteni elképzeléseit. Raymond Uwhin (1863-1940) elképzelése szerint a központi várost alvóvárosok gyűrűjének kell körülvennie. Más tervek szerint nem alvóvárosokat, hanem ún. „szatellit városokat” kell építeni, amelyek némi iparral is rendelkeznének, amelyek tehermentesítenék a nagyvárost, az ingázók tömegei alól.¹⁹ Az angolok után hamarosan a franciák és a németek is megalapították saját Kertváros Társaságaikat. A németek főleg bányavárosaik körül építettek kertvárosokat például Bottrop mellett Welheim Kertváros néven.²⁰

1.1.B Francia elképzelések

Franciaországban ugyanazon folyamatok mentek végbe a gazdaságban, mint Angliában. A nagyvárosok lakásviszonyai a XIX. század közepére elviselhetetlenné váltak, amely számos gondolkodót és fantáziát mozgatott meg. Természetesen itt is Platón volt az alap, így számos utópisztikus terv született, amelyek közül néhány a megvalósulás útjára is lépett. Az első elképzelést Francois Marie Charles Fourier alkotta meg, amely meglehetősen hasonlóságot mutat Owen elképzeléseivel. Fourier terve egy falanszter volt, melynek célja a város és a falu valamint a fizikai és szellemi munka közötti különbség megszüntetése. E cél érdekében igyekezett integrálni a mezőgazdasági és ipari tevékenységet egy településre, amely önellátó, és ahol mindenki a tehetségének megfelelő munkát végzi. A vagyoni különbségek természetesen megmaradnak, aki gazdag, az jobb körülmények közé kerül és a hierarchiába is biztosított számára a magasabb „polc”. A gyermekeket ő is elválasztja szüleitől.²¹

Fourier ezen első elképzelése nem arathatott nagy sikert, mivel hamarosan egy újabb tervvel állt elő; a „garanciális várossal”. A célok itt is ugyanazok voltak, de az épületek elhelyezése, a felhasználásuk illetve a zöldterületek jóval nagyobb aránya mutatja, hogy a tervező ezúttal jobban figyelembe vette az igényeket.²² Fourier falanszter elképzelései számos XIX. századi gondolkodóra és vállalkozóra voltak hatással. J. B. Godin francia gyáros a XIX. század második felében alapított is egy falansztert munkásai számára. Godin azonban módosította

¹⁹ Perényi, 1967., i.m.: 53 – 54.

²⁰ Nagy Gergely: Kertvárosunk a Wekerle, Bp. 1994. 25.

²¹ Perényi, 1967., i.m.: 46.

²² Perényi, 1967., i.m.: 46.

Fourier elképzeléseit, megmaradt az ipari telep mellett és minden családnak saját lakást építtetett, nem kényszerítve őket az utópista szocialisták „munkáskommunájába”. Godin jó munkát végzett, amit az is bizonyít, hogy a telep – szövetkezetté alakítva - még 1939-ben is létezett. Fourier tanítványai számos helyen próbálkoztak mesterük terveinek megvalósításával – Amerikában több tucat ilyen telep létesült - de sehol nem jártak sikerrel.²³

A falanszter tehát zsákutcának bizonyult - talán éppen túl radikális volta miatt -, a mérsékeltebb elképzelések hívei messzebbre jutottak. 1850-ben a francia parlament megalkotta az első francia városrendezési törvényt, amely korlátozta a magántulajdoni elv kizárólagosságát a városépítésben.²⁴ A rendeletben az önkormányzatok jogot kaptak szanálási bizottságok felállítására, amelyek sikeres tevékenysége eredményeként nagymértékben enyhült az olyan nagyvárosok zsúfoltsága, mint Párizs, Lille, Le Havre. Párizsban tevékenykedett 1852-70 között Georges Eugene Haussmann prefektus, akinek keze nyomát nem csak a francia főváros, hanem sok más európai nagyváros is magán viseli (Szeged, Bécs, Berlin).²⁵

Haussmann irányítása alatt Párizs szűk, szabálytalan középkori utcahálózatát széles, szabályozott utcák váltották fel, megszüntette a nyomornegyedeket, helyükön korszerűbb beépítés történt és végül de nem utolsósorban növekedett a zöldterületek mennyisége és javult a vízellátás. Természetesen mindez hatalmas munkát jelentett, ami jó alkalmat jelentett a munkanélküliség enyhítésére is. Mint láthatjuk a francia és az angol tervezők – jóllehet azonos elméleti előzményekből indultak ki - teljesen eltérő módon oldották meg az ipari korszak egyik nagy problémáját. A franciák „rombolva építettek”, vagyis a régi várost alakították át. Ezzel szemben az angolok a régi várost megtartva igyekeztek enyhíteni annak zsúfoltságán. Ezt az eltérést a két nemzetnek a múlttal szemben tanúsított magatartásával lehetne magyarázni.

A II. világháború után újabb forradalom következett be az építészet területén. Tömegessé vált a vasbeton, az acél és az üveg használata. Az egyedüli kivétel talán Anglia, ahol folytatták a jól bevált kertvárosok építését, azzal az eltéréssel, hogy nem a nagyvárosok agglomerációs övezeteiben, hanem jóval azokon túl építették fel azokat. Ipart is telepítettek ezekbe a városokba, így a tervezett 50-60.000 fős lakószám 100.000 fölé kúszott. Az angoloknak sikerült összeegyeztetniük a kertvárosi hagyományokat, a nagyvárosi élet kényelmével, így a viszonylag

²³ Perényi, 1967., i.m.: 47.

²⁴ Perényi, 1967., i.m.: 48.

²⁵ Perényi, 1967., i.m.: 49.

alacsony lélekszám lehetővé tette lakóhelyi közösségek kialakulását.²⁶ Ilyen város volt Harlow és Crawley ahol az autóutak és a járdák elválnak egymástól, sok a parkoló, a házak lazán helyezkednek el a tájban, a gyárakat színes homlokzattal épültek, és kertel, fákkal vannak körülveve. A városközpontban van a piactér fákkal, bokrokkal, virágágyásokkal a szélein irodaházakkal és árkádsorokkal, amelyekben kávézók, boltok található. Ilyen ún. „bolygóvárosokból” mintegy nyolcat építettek London köré, megakadályozandó a város tovább növekedését. Ez a terv jó hatással volt a vidék elnéptelenedő falvainak újjáélesztésére is.²⁷

Egészen másképp alakultak a dolgok Európa többi nagyvárosában. 1951-ben Stockholmtól nem messze – Vällingby-ben - épült egy lakótelep, amely előre vetítette a jövőt. A telepen felhőkarcolókban helyezték el a lakásokat, a közellátást szolgáló szervezetek, pedig hatalmas épületkomplexumokban kaptak helyet. Mindezt a paneles házgyári technológia előre törése tette lehetővé. Számos országból érdeklődtek az új építészeti módszer iránt, köztük a Szovjetunióból is.²⁸ Később Magyarország is átvette ezt a technológiát, de sajnos nem közvetlenül a svédektől, hanem a „nagy testvértől”, aminek az lett az eredménye, hogy pont azokat a dolgokat hagyták ki a rendszerből, amelyektől az élhető volt. De erről majd később.

A paneles építkezés a háborúban lerombolt európai városok gyors és olcsó újjáépítésének lehetőségét kínálta fel. Az új lakótelepektől azt várták, hogy majd erősíti a közszellemet, érdeklődővé tesz az embereket a közügyek iránt, csökkenti a bűnözést, és védettebbé teszi a lakókat a felelőtlen politikai kalandorokkal szemben.²⁹ Érdekes elképzelés, ami Enyedi György mondását jutatja eszembe: „*A század prognózisaiban csak annyi a közös, hogy egyik sem vált be.*”³⁰ Így is történt. Éppenséggel pont az ellenkezője valósult meg az előrejelzésnek, hiszen az emberek elidegenedtek egymástól a lakótelepeken, amelyek a bűnözés és különböző pszichológiai betegségek melegágyaivá váltak. Érdekes, hogy néhány helyen éppen a névtelenség szürke homálya vonzotta az embereket a lakótelepekre, a kertvárosok tolakodó kíváncsisága elől.³¹

²⁶ Leonardo Benevolo: A város Európa történetében, Bp. 1970. 220-221.

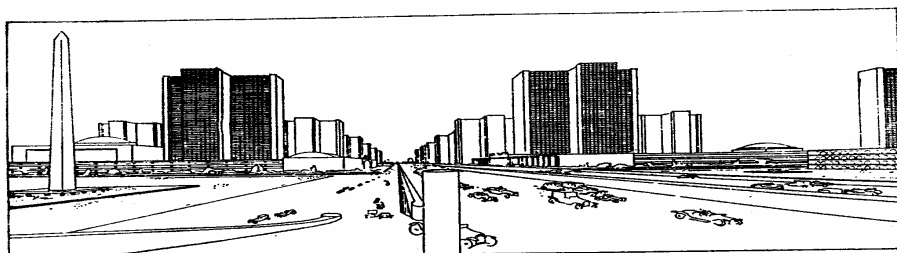
²⁷ Wolf Schneider: Városok Urtól Utópiáig, Bp. 1973. 305.

²⁸ Wolf Schneider, 1973., i.m.: 305.

²⁹ Wolf Schneider, 1973., i.m.: 304.

³⁰ Enyedi György: Az urbanizációs ciklus és a magyar település hálózat átalakulása, Bp. 1982. 12.

³¹ Wolf Schneider, 1973., i.m.: 305.

I. Ábra Corbusie elképzelése az ideális városról (Le Corbusie, 1968)

A legvadabb elképzelésekkel a francia Le Corbusie lépett fel. Szerinte ahhoz, hogy felszabadíthassuk magunkban az életörömöt, szükség van 50 m-nél magasabb épületek építésére. Az ilyen épületek megvalósítására keresve sem lehet alkalmasabb helyeket találni a háborúban lerombolt történelmi városközpontoknál, amelyek üresek tehát *szabadok!* Az egykori történelmi városközpontok helyett tehát hatalmas terek kellenek, nagy, széles utakkal, amelyeket óriási felhőkarcolók szegélyeznek, hiszen: „*az acél, üveg és vasbeton korában élünk.*”³² Corbusie megalkotta a „lakóegység” fogalmát, amelynek egyetlen feladat a gyomor, a nemi szervek, és az agy igényeinek kielégítése. A családi házakat egymásra kell építeni, így lehetővé válik minél több „lakóegység” elhelyezése a zöldövezetben.³³ A híres francia urbanista sem mentes azonban a nemzeti dicsfény okozta vakságtól. Párizs egyik külső kerületének átalakításáról a következőket írja: „*Ezen a jelentéktelen épületekkel tarkított síkságon, mely St.-Denis felé terül el, távol a történelem nagy tanúságaitól, (...) négy nagy építészeti művet fognak emelni, egy olyan civilizáció dicsőségére, melynek még nem érkezett el az alkonya, sőt, új eszmék vezérfonalát ragadta meg.*”³⁴

2. Ábra Corbusie terve Párizs városképének "modernizálására" (Le Corbusie, 1968)

³² Le Corbusie: A jövő nagyvárosai, Bp. 1968. 103 – 104.

³³ Le Corbusie, 1968., i.m.: 115 – 116.

³⁴ Le Corbusie, 1968., i.m.: 125.

A háború utáni kor egyik legnagyobb várostervezési problémáját a motorizáció robbanásszerű elterjedése jelentette. Egyrészt áldást jelentett, hiszen a munkahelyek távolabb kerülhettek a lakóhelyektől, másrészt viszont átok volt, hiszen az autók elárasztották az utcákat, szmogot és baleseteket eredményezve.³⁵ Számos terv született a helyzet megoldására – pl. befelé forduló átriumos sorházak, úthálózat a házak tetején, stb. -, de az az igazság, hogy erre a problémára a mai napig nem sikerült megnyugtató, minden igényt kielégítő megoldást találni. Arra kérdésre pedig, hogy milyen legyen a jövő városa nem találtam jobb összefoglalást Wolf Schneider véleményénél.³⁶

„A város problémáit nem oldhatják meg a sémák és rendeleltreceptek. A városnak nemcsak konzerválásra és műemlékvédelemre, de nem is csak üvegre és betonra, nemcsak a régire és nemcsak az újra, hanem hol erre, hol arra, vagy akár mindkettőre szüksége van.

A városnak ne csak egyenes útjai legyenek, melyeknek gyakorisága elfáraszt és organikusán hat, és ne csak olyan utcái, melyeknek hajlási görbéje az autóhoz igazodik – mindenféle úttípusra szükség van, és a gyalogosnak legyen szeszélyes futó járdája, de ugyanakkor nagyvonalú boulevard-ja is.

A városnak több zöldre van szüksége, de nem arra, hogy mindenhol növényzet vegye körül – maradjon meg néhány keskeny utcácska és itt-ott kővilág, ahogy azt az ember a maga számára megalkotta. Sem embersilókra, sem röstelkedve, mintegy rossz lelkiismerettel fák mögött megbúvó városra nincs szükségünk. Nem becstelen dolog a város!

A városnak több napra és jobb higiéniai viszonyokra van szüksége. A higiénia fontos ugyan, de mégsem a legnagyobb érték. Az élethez és így a városhoz is hozzátartozik egy kis rendetlenség. A mai káoszt nem azért akarjuk megzaboláznunk, hogy holnap a tökéletesen működő, vegytisztított unalom váltsa fel!”

1.1.C A magyar várostervezés története

Minthogy Magyarországon a gyors ütemű ipari-gazdasági fejlődés csak a XIX. század utolsó évtizedeiben indulhatott meg, így természetes, hogy a városok túlszűfoaltságából adódó problémák is később jelentkeztek. Az első városrendezési tervet 1871-ben Budapesten írták ki méghozzá a pesti oldal rendbetételére. A Fővárosi Közmunkák Tanácsa 1872-ben összesítette a

³⁵ Wolf Schneider, 1973., i.m.: 295.

³⁶ Wolf Schneider, 1973., i.m.: 309.

pályázatokat, de nem sok minden történt ezután.³⁷ 1894-ben Pálóczi Antal lépett fel számos cikkel és tanulmánnyal, amelyekben követelte újabb rendezési terv készítését.³⁸ A főváros ekkor már súlyos lakás gondokkal küszködött, hiszen a kiegyezést követően meginduló hatalmas fejlődés egyik árnyoldala volt a Budapesten kialakult lakáshelyzet. A vidékről a fővárosba áramlók ezrei olyan probléma elé állította a főváros vezetését, amellyel kapcsolatban nem rendelkezett kellő tapasztalata. A bérházépítések nem tudtak lépést tartani az egyre jobban növekvő lakásigényekkel. Ez természetesen jó hatással volt a főbérleti rendszer kialakulására. A század első éveiben ötven százalékkal nőttek a lakbérek, ami természetesen a szegényebb rétegeket sújtotta a legjobban. A kiszolgáltatottak ezen rétege nem ritkán lakásbojkottot illetve lakássztrájkot is alkalmazott kétségbeesztő helyzetében. Rontott a helyzeten, hogy az infláció következtében az építési piac is hanyatlott, mivel az anyagárak és a munkabérek is állandóan emelkedtek. Ez a folyamat azután oda vezetett, hogy az építőipar teljesen kivonult a lakáspiacról. 1900 és 1905 között összesen nem épült annyi lakás, mint az azt megelőző időszak bármely évében. 1910-ben 170.000 lakás volt a fővárosban, de csak 7000 volt ezek közül két- vagy annál több szobás. Mindennél jobban szemlélteti a helyzet súlyosságát az az adat, amely arról árulkodik, hogy hány fő lakott egy szobában a fővárosban. Az átlag szerint ez 4.33 fő, a főváros lakosságának 33.9%-a!! A lehetetlen állapotok lehetetlen megoldásokat eredményeztek a nyomorgók részéről. Az egyszobás „lakások” bérleti bérbe adták életterük egy részét vagy akár az ágyukat is. Az 1910-es kimutatás 57.000 esetben talált ágy- illetve albérletet.³⁹

Az I. világháború után a főváros lakás gondjai még súlyosabbá váltak az elcsatolt területekről ide menekült ezrek elhelyezési problémái miatt. Még égetőbbé vált tehát egy rendezési terv elkészítése. Harrer Ferenc nevéhez fűződik annak a bizottságnak a felállítása 1932-ben melynek feladata volt a városrendezési terv előfeltételéül szolgáló városfejlesztési program elkészítése. E bizottság munkájának eredményeként léphetett életbe 1939-ben a Budapesti Építésügyi Szabályzat, illetve a főváros forgalmi úthálózatának megállapítása 1940-ben.⁴⁰ Harrer még 1932-ben körvonalazta a városfejlesztési program feladatait: a főváros természeti környezetének teljes feltárása, térképek, teleknyilvántartások elkészítése; a főváros és a környező

³⁷ Preisich Gábor: Budapest városépítészetének története 1919 – 1969, Bp. 1969. 35.

³⁸ Preisich Gábor, 1969., i.m.: 35.

³⁹ Nagy Gergely: Kertvárosunk a Wekerle, Bp. 1994. 7.

⁴⁰ Preisich Gábor, 1969., i.m.: 35.

települések kapcsolatának rendezése; átfogó közlekedés és közmű fejlesztési tervek készítése; demográfiai prognózis készítése és az abból fakadó területfejlesztési problémák kezelése.⁴¹

Mindezek az elképzelések az évtized végére megvalósultak és 1940-ben publikálásra is kerültek. A *Településpolitiká* című fejezetben a következő célkitűzéseket fogalmazták meg: a lakosság minden rétegének gazdasági és kulturális igény szerinti lakások biztosítása, káros hatások elleni védelem (közegészségügyi szempontok) közgazdasági-pénzügyi lehetőségek figyelembe vétele. Növelni kell a kistelkes családi házas területeket, de modernizálni kell a belső kerületek bérházait. A program megőrzendőnek tartja a korábban kialakult városszerkezetet.⁴²

1.1.C.a Lakásépítések a két világháború között

A fővárosban, ebben az időszakban többségében bérházakat, bérvillákat építettek legnagyobbbrészt magánérős alapon. A szerényebb anyagi lehetőségekkel bírók között egyre elterjedtebbé vált az öröklakásos társasházak építése.⁴³ Az építkezések egy másik csoportját alkották az olcsó bérházak, amelyek a gyorsan fejlődő kerületekben – Újlipótváros, Zugló, Lágymányos - építettek fel.⁴⁴ 1931-ben a Közmunka Tanács támogatásával megkezdődik a pasaréti kislakásos mintatelep építése, amelyet a negyvenes évek elején az angyalföldi és albertfalvai lakótelep követ.⁴⁵ A főváros sűrűbben beépített belső kerületeiben továbbra is a bérházak dominálnak. Kialakul az ún. „budapesti bérház” amely rendelkezik a kor összes fontosabb vívmányával (központi fűtés, nagy ablakfelületek). A harmincas évek közepétől megjelenik egy új lakásforma; a társasházak építése (Sváb-hegy, Széchenyi-hegy). Ezek a lakások nagyrészt a társadalom közép-és felső rétegeinek kínált megfelelő életlehetőségeket, a szegényebbeknek be kellett érniük szerényebb lehetőségekkel. Ilyenek voltak a közületi tőkével épített kislakásos bérházak, amelyek a harmincas évek végéig jórészt szükséglakás jellegűek voltak. A negyvenes évek elejére itt is változások történtek, emelkedett a komfortfokozat és az építészeti minőség. Példa ezekre az óbudai és a pesterzsébeti kislakásos telepek.⁴⁶

⁴¹ Preisich Gábor, 1969., i.m.: 37.

⁴² Preisich Gábor, 1969., i.m.: 37.

⁴³ Preisich Gábor, 1969., i.m.: 143.

⁴⁴ Preisich Gábor, 1969., i.m.: 144.

⁴⁵ Preisich Gábor, 1969., i.m.: 149.

⁴⁶ Preisich Gábor, 1969., i.m.: 151.

1.1.C.b Lakásépítés Magyarországon a II. világháború után

A világháború alatt városaink súlyos károkat szenvedtek – főleg azok, amelyek hosszabb ostromnak voltak kitéve: pl. Budapest, Székesfehérvár -, lakások ezrei semmisültek meg, emberek tízezrei maradtak fedél nélkül. Az újjáépítés megindulásával egy időben zajlott az országban a kommunisták előretörése a politikai és társadalmi életben, majd a negyvenes évek végén megtörtént a rendszerváltás is. A politikai harc a társadalom minden rétegét áthatotta így az építőipar és az építészek sem maradtak ki. Külön szervezetbe tömörülnek a kommunista építészek – Új építészet köre - és a befolyásuk a kommunisták előretörésével egyenes arányban nő az ország építészetére. Az ún. „modern építészet” előretörése mindjárt az újjáépítés időszakában megmutatkozott. A sérült épületek helyreállítása közben megfosztották azokat az ún. „indokolatlan tömegektől” mint például tornyok, oszlopok, szobrok stb. Tették mindezt a „nyugodtabb, harmónikusabb” városkép kialakítása céljából.⁴⁷ Felülvizsgálták a főváros általános rendezési tervét, majd nekiláttak az egész országra kiterjedő városvizsgálatok végrehajtásának. Vizsgálták a közlekedéshálózatot, a zöldterületek elhelyezését, a közintézmény ellátottságot, közmű ellátottságot és általában a terület felhasználását. A „vizsgálatok” ellenére az „új építészek” nem tudtak összehozni egy egységes koncepciót az egyes városok esetében sem, ezért csak az újjáépítésre futotta erejükből. Pedig korábban számos alkalommal megfogalmazták, hogy „... a városépítés egyik lényeges problémája: a lakóhely és a munkahely kapcsolata.” Most azonban amikor rendelkezésre állt a lehetőség „(...) A várostervező még nem látta és így nem is számolt a tényleges szükségletekkel.” A hangzatos jelszavak mellett azonban az „új építészek” kénytelenek voltak a háború előtti időszak kutatási eredményeire hagyatkozni, illetve az akkoriban megkezdett programokat folytatni.⁴⁸

Az '50 – es évek elején beindított eszeveszett iparosítási program aztán alapvetően meghatározta, hogy hol és mi épüljön. A vidékről a városokba kényszerített népesség hatalmas száma megteremtette a szocializmus egyik alapvető problémáját, az állandó lakáshiányt.⁴⁹ Így került sor a bányásztelepülések nagymértékű fejlesztésére – Ajka, Oroszlány, Petőfibánya, Komló, Dunaújváros felépítésére -, illetve a Borsodi vegyi Kombinát városának Kazincbarcikának fejlesztésére. A települések rendezési terveiben nem támaszkodtak a már

⁴⁷ Dr. Pozsonyi Zoltán: Városépítés Magyarországon a felszabadulás után, Bp. 1971. 24.

⁴⁸ Pozsonyi Z. 1971., i.m.: 24.

⁴⁹ Iván László: Mégegyszer a budapesti lakótelepekről. In.:Dövényi-Berényi: Tér – Gazdaság – Társadalom, Bp. 1996. 50.

korábban kialakult városszerkezetekre, hanem azok külső részein építették fel a lakótelepek tömegeit.⁵⁰ Ezen lakótelepek lakásai tökéletesen uniformizáltak voltak, magát a példát – az új szocialista várostervezésre – természetesen a „nagytestvér”, a Szovjetunió szolgáltatta.⁵¹ Mindezek tudatában nem hat újdonságként az a tény, hogy az ekkoriban épült lakásoknál a mennyiség és nem a minőség volt a fontos. Mindazonáltal az építőipar nem tudott lépést tartani az iparosítás hatására a városokba özönlők lakásigényeivel. 1953-55 között változás állt be a lakótelep építésben. Szorosan követve a szovjet irányváltást a hazai tervezők is „rájöttek”, hogy *„(...) Nem lehetnek sikeresek olyan építészeti kezdeményezések, amelyek más társadalmi rendszer, kor, nép vagy táj építészeti formáit és kifejezőmódját másolják”*.⁵² Az 1953-56 közötti események ráébresztették a kommunista vezetőket, hogy az emberek az ideológián kívül másra is szükségük van a boldoguláshoz, pl. lakásra.

A fenti felismerésnek köszönhetően 1954-től emelkedni kezdett az állam szerepe a lakásépítés területén. 1956-60 között az új lakások 1/3 lakótelepeken épült fel. A kormányzat szerette volna minél olcsóbban „megúszeni” a lakótelep építéseket, ezért ezeknek a lakásoknak csupán 8%-a épült a belső városrészekben, 67%-a a centrumot övező térségben és 25%-uk épült a peremkerületekben. Az első telepek kisméretűek voltak – 300-800 lakás – és viszonylag jól illeszkedtek a már kialakult történelmi városrészekbe. Az uralkodó beépítési típus a „keretes” megoldás, amelyben az épületek udvarokat, tereket, utcákat alkotnak és a magasságuk sem megy 3-4 szint fölé.⁵³ Elmondható tehát, hogy ezek a telepek még emberi léptékek szerint készültek, s mivel jórészt egyedi tervezésűek voltak igen magas színvonalon készültek. Ez a kedvező tendencia azonban nem zárta ki, hogy az új lakások több mint a fele egy szobás legyen illetve fürdőszoba nélküli. Ez a viszonylag magas színvonal esett vissza elsőnek akkor, amikor az '50-es és '60-as évek fordulóján divatba jött a típusstervek szerinti lakótelep építés. Sajátos ellentmondása a korszaknak, hogy a többszobás lakások nagy része a főváros magasabb presztízsű belső kerületeiben illetve a budai oldal hegyei között épültek. Az egyszobás alacsony komfort fokozatú lakások döntő része pedig a külső ipari övezetekben épült fel.⁵⁴

⁵⁰ Pozsonyi Z. 1971., i.m.: 25.

⁵¹ Pozsonyi Z. 1971., i.m.: 26.

⁵² Pozsonyi Z. 1971., i.m.: 30.

⁵³ Iván L., 1996., i.m.: 53.

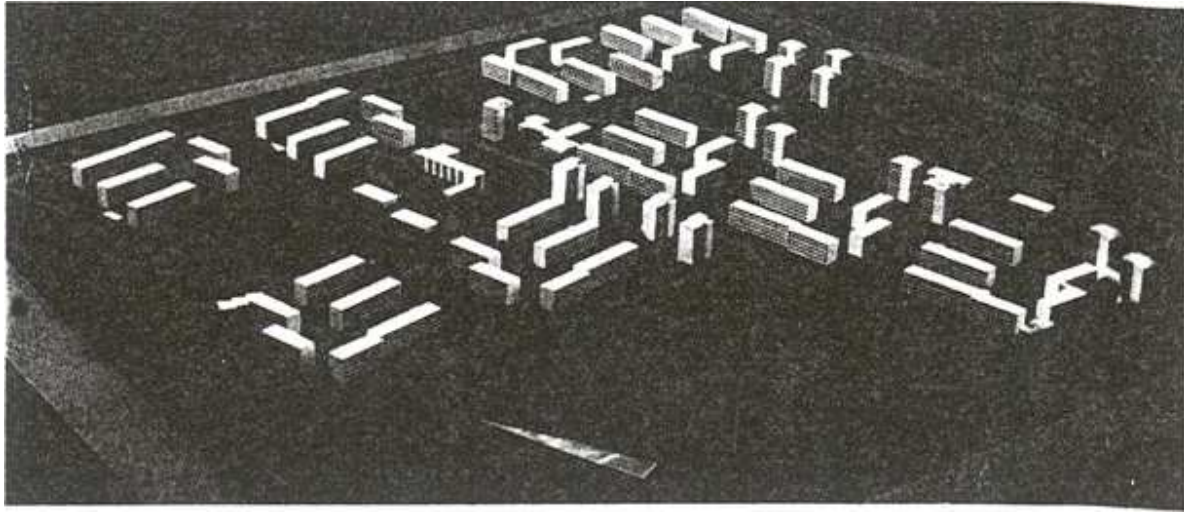
⁵⁴ Iván L., 1996., i.m.: 56.

A '60-as évek elején veszi kezdetét az a tendencia, amelynek eredményeként egyre nagyobb lakótelepek épülnek. Az első kettő a József Attila (7200 lakás) és a Lágymányosi (3700 lakás) lakótelep. Ebben az évtizedben a fővárosi fejlesztéseket visszafogták és a vidéki nagyvárosok – Győr, Pécs, Szeged, Debrecen és Miskolc – fejlesztése került előtérbe. Így próbálták csökkenteni a főváros és a vidék közötti fejlettségbeli különbséget.⁵⁵ Budapesten azonban dinamikusan nőtt a lakosság száma, ami arra kényszerítette a főváros vezetését, hogy a megmaradt forrásokból a lehető legnagyobb lakáshozamot produkálja. Ebben két tényező is segítette. Egyrészt ekkor még rendelkezésre álltak olyan területek, ahol nem kellett nagy összegeket költeni terület előkészítő munkákra, illetve alkalmazásra került az új lakásépítési technológia, a paneles építkezés. Ilyen körülmények között azonban háttérbe szorultak az emberek igényei. A lakásépítésért felelős minisztériumot csak a tervszámok érdekelték, a minőség nem. Az OT közigazdászai „kiszámolták” az egy lakásra eső normát, amivel megkötötték az építésszek kezét. Mindenki jót akart tehát „odafönt” az embereknek, csak éppen elfelejtették megkérdezni őket arról, hogy mi az, ami jó nekik.

Komoly változás ment ekkoriban végbe az építészeti kultúrában. A korábbi városépítészeti elvek háttérbe szorultak, az új telepek arculatát a lakástermelés iparosítása határozta meg, előtérbe kerültek a magasépítési szempontok. Az új lakások títustervek szerint készültek, az épületek elhelyezését pedig már nem a környezeti jellemzők határozták meg, hanem a magasépítési érdekek (pl.: a darupályák iránya). Hogy az építkezés még gyorsabban haladjon, csak háromféle épülettípust alkalmaztak: sávház, kocka, pontház. Eleinte 4-5 majd 9-10 szintes házakat építettek egy-egy típust ún. „bokrokba” telepítve.⁵⁶ Valószínűleg nem egy múlt századi utópista szocialista örömkönyvet hullajtott volna, ha láthatja ezeket a házakat; a falanszter megvalósult! A zöldterületekkel, pihenőparkokkal a tervezők nem nagyon törődtek, azokat a házak közötti „hulladék” területekből alakították ki, s így azok nem alkotnak szerves egységet az épületekkel. A lakók sem igazán tudták mire használni ezeket a területeket így azok elhanyagolódtak. A Wekerle-telep mint követendő példa, szóba sem jöhetett.

⁵⁵ Iván L., 1996., i.m.: 56.

⁵⁶ Iván L., 1996., i.m.: 57.

3. Ábra A XVIII. kerületi Lakatos lakótelep terve (Pozsonyi Z. 1971)

Az igényes tervezés eltűnt, helyette a normatívák mechanikus alkalmazása következett. A títustervek annyira eluralkodtak, hogy az országban minden nagyvárosban ugyanazt a két-három lakástípust alkalmazták. Az egyszerű kivitelezhetőség érdekében állt, mind a kormánynak, mind a kivitelezőknek. Előbbit a politikai megfontolások vezették, utóbbit a tervek teljesítésének kényszere, amelynek csak alacsony szintű munkakultúrával tudott megfelelni. Némi pozitívumként említhető, hogy a '60-as évek végére javult a lakások komfortfokozata, felszereltsége illetve az egyszobás lakások aránya 25% alá csökkent.⁵⁷

A '70-es években tovább növelték a lakásépítésre elkülönített költségvetési forrásokat, egyre több házgyár állt munkába. Az évtized elején – a IV. ötéves tervben – 60%-al több lakást irányoztak elő Budapesten, mint az előző tervidőszakban. Ezen belül az államilag épített lakások arányát 93%-ra emelték! A megvalósulás azonban elmaradt a tervektől, de még ennek ellenére is kétszer annyi lakás épült ebben az évtizedben, mint az előzőben. Az ekkor megépült lakások 76%-a lakótelepi formában épült. A fővárosban továbbra is tartott a demográfiai növekedés, amely továbbra is arra sarkallta a városi vezetést, hogy költségvetéséből a lehető legtöbbet fordítsa lakásépítésre. Ehhez azonban csökkenteni kellett az előállítási költségeket, amelyeket – a házgyári előállítási költségeken felül – alapvetően három tényező befolyásolt:⁵⁸

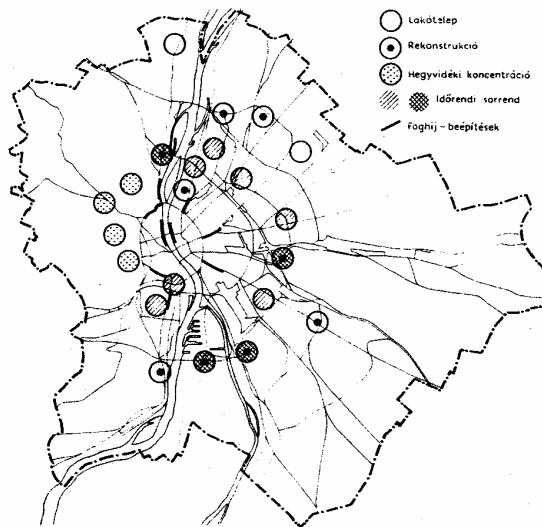
1. Szanálási költségek
2. Közlekedési, közmű beruházások

⁵⁷ Iván L., 1996., i.m.: 59-60.

⁵⁸ Iván L., 1996., i.m.: 61.

3. Lakótelepi közintézmények építése

Ezen tényezők közül a legrugalmasabban kezelhető a közintézmények építése, hiszen szabadon csökkenthető volt az épületek mérete, halasztható vagy éppenséggel elhagyható volt megépítésük. Az első két tényező azonban kikerülhetetlen volt, ráadásul költségek szempontjából ellentétesek. Azon az építési területen, ahol magas volt a szanálási összeg ott alacsony volt az infrastrukturális költség, és fordítva. Az évtized közepétől azonban kezdtek elfogyni az észszerű költséggel előkészíthető területek, ennek következtében meg kellett emelni a szanálási arányszámot.⁵⁹

4. Ábra Lakótelepek gyűrűjének terve Budapesten a '70-es évek elején (Pozsonyi Z. 1971)

A '70-es években – a beruházások „aranykorában” – ez sem volt akadály. Ebben az időszakban épültek Budapesten az óriás lakótelepek 5-10-15 ezer lakással, döntő többségében a peremkerületekben. Ezeken a lakótelepeken folytatódott az előző évtizedekben megkezdődött folyamatok, vagyis a technológia határozta meg a telepek építészeti karakterét. A beépítettség rendszertelen, melynek oka az építések elhúzódása. A több ütemben megvalósuló telepeknek annyi pozitívuma volt, hogy mivel eltérő „normatíva-évjáratban” épültek sokszínűbbé váltak (Óbuda, Csepel). A hatalmas alvóvárosi lakótelepcsoportok azonban embertelen léptékűvé fejlődtek, s ez súlyos szociológiai és pszichológiai problémákat okozott. A jellemző lakásméret 53 m² (másfél illetve két szoba), ami csak a puszta létfenntartáshoz elegendő, kényelmes otthonos

⁵⁹ Iván L., 1996., i.m.: 62.

életvitelhez azonban nem. Nagyobb méretű lakások csak ott épültek, ahol a lakosok érdekei – fizetőképes kereslete! – is érvényesülhettek.⁶⁰

Minthogy az építetők és kivitelezők számára egyaránt a lakások számának növelése vagy legalábbis szintentartása volt a fontos, ezért egyre gyakoribbá, idővel pedig általánossá vált a hibás lakások átadás-átvétele. A beköltöző családok természetesen nem tetszésüknek adtak hangot, ezért általánossá vált az ilyen lakások utólagos javítgatása.⁶¹

A '70-es évek telepei javarészt a peremkerületekben létesültek, ami drasztikusan csökkentette a lakások piaci értékét, vagyis az ide beköltözőknek kevés esélyük lehet a további – felfelé irányuló – társadalmi mobilitásra. Ez a csapda helyzet, illetve az eltérő kultúrájú közösségek összezsúfolása (Havanna telep), csak felerősítette a már amúgy meglévő negatív pszichológiai hatásokat. Mindez a vadonatúj telepek gyors amortizációjához vezetett. Az itt felnövő új generációk számára a lakótelep egyet jelentett a közönnyel, az érzéketlenséggel, és a magánnyal. Ezek a fiatalok nem rendelkeztek úgynevezett lokális tudattal, vagyis egyáltalán nem érezték otthon magukat a saját lakóhelyükön. A '80-as évekre létrejött a „városi nomád” szubkultúra (rockerek, csövesek), ami egyes telepeken különösen súlyos helyzetet teremtett.⁶²

A '80-as évek elején bekövetkezett gazdasági összeomlás – az ország gyakorlatilag fizetéképtelenné vált – alapvető változásokat eredményezett a lakásépítések területén. Az állami részvétel meredeken csökkent, és emelkedni kezdett a magánérs építkezések aránya. Az állami építkezés azonban még így is jelentős maradt (78%), már az ekkor épülő lakótelepek zöme már állami hiteltámogatással, szövetkezeti konstrukcióban épült. Az állam elsődleges célja már csak az volt, hogy az elmúlt 20 évben óriásira duzzasztott házgyáripárt életben tartsa. Az ekkoriban épült lakásokat még a '70-es években tervezték, ami már nem felelt meg a '80-as évek elvárásainak. A lakótelepek megítélése a közvélemény szemében egyre lejjebb süllyedt. Ismét előtérbe kerül a kedvező szanalási arányra való törekvés, melynek eredményeként a lakótelepek egyre kijjebb szorulnak a főváros széle felé (Gazdagrét), illetve régebben épült lakótelepeket bővítenek tovább, vagy sűrítenek (intenzifikálás).⁶³

Az évtized végére a magánérs nyomására fokozódnak a minőségi elvárások a házgyárakkal szemben, amelyek – az alacsony technológiai színvonal miatt – egyre kevésbé

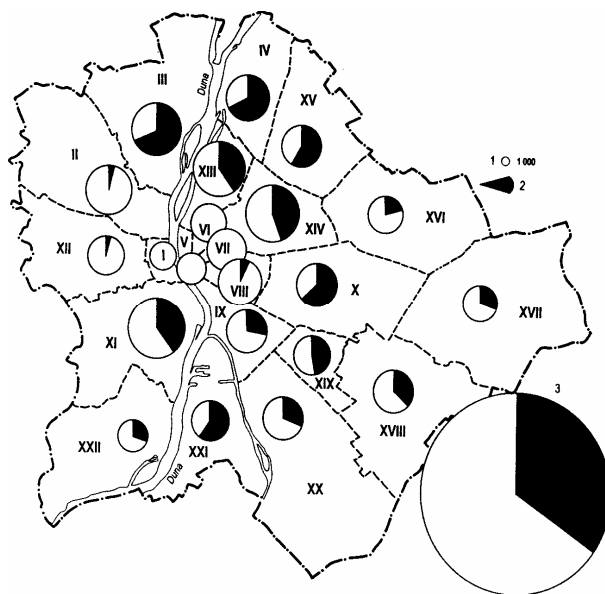
⁶⁰ Iván L., 1996., i.m.: 62.

⁶¹ Iván L., 1996., i.m.: 65.

⁶² Iván L., 1996., i.m.: 63.

⁶³ Iván L., 1996., i.m.: 66.

tudnak azoknak megfelelni. A nagyobb igények – ha néha bekerültek a tervekbe – azonban nem valósulhattak meg maradéktalanul, főleg anyagi okok miatt (Gazdagrét, Kaszásdűlő, Káposztásmegyér). Ennek ellenére akkoriban „elit” lakótelepeknek minősültek és a közhiedelem szerint a pártelit számára készültek. Szintén ekkoriban „fedezik fel újra” a városrendezési elvek fontosságát és nyernek teret korszerű építészeti elvek.⁶⁴

5. Ábra Lakótelepek megoszlása napjainkban Budapesten (Dóra I.: Lakótelepeink ...)

Napjainkban a főváros lakásállományának 1/3-a lakótelepeken található.⁶⁵ A rendszerváltást követően piaci értékük nagymértékben zuhant és majd tíz évnek kellett elteltie ahhoz, hogy presztízsük ismét emelkedni kezdjen. Az ezredforduló környékén újra fellendülő gazdaság által ismét a fővárosba vonzott emberek, felerősítették a demográfiai hatásokat, amelyek eredményeként a lakásárak újfent emelkedni kezdtek, beleértve a lakótelepeket is.

Az önkormányzatok a '90-es évek elején eladták a lakótelepi lakásokat a bentlakóknak, de ezzel nem szabadultak meg a lakótelepmonstrumok állandó problémájától, a gyors amortizációtól. Az új tulajdonosok természetesen nem tudták anyagilag fedezni saját házaik rekonstrukcióját, de még karbantartását sem. A legtöbb helyen a lakók érdekvédelmi szervezeteket alakítottak, így próbálva segíteni önmagukon.

⁶⁴ Iván L., 1996., i.m.: 68.

⁶⁵ Iván L., 1996., i.m.: 69.

Napjainkra az állam gyakorlatilag teljesen kivonult a lakásépítés területéről. Még 1980-ban a magánérés építkezések aránya 43% volt, 1990-ben már 72%, addig 1994-ben már 87%! Lakótelepek ma már nem épülnek – 1994-ben az új lakások 2,7 %-a épült lakótelepen -, a lakások döntő többsége magánérés építkezés keretén belül épül. A lakótelepek kora lejárt, - mind itthon mind külföldön – helyettük a zöldövezeti lakóparkok építése dominál.⁶⁶

Időszak, év	A nemzetgazdaság összes lakásberuházása, folyó áron, millió Ft	Állami lakások %	Magán lakások %
1976-1980	173467	43.3	56.7
1981-1985	222384	24.8	75.2
1986-1990	302212	12.8	87.2
1991	94082	5.8	94.2
1992	88328	4.3	95.7
1993	101310	3.5	96.5
1994	121303	3.4	96.7

1. Táblázat : Az állami és magán lakásberuházások megoszlása 1976-1994

1.2 A Wekerle-telep története

Kispestet először 1401-ben említik, mint Szentlőrinc pusztához tartozó települést. Zsigmond király feleségének Borbálának volt a birtoka, és valószínűleg az ő jobbágyai lakták ezt a falut. 1478-ban Haraszi Ferenc szörényi bán tulajdonába megy át ez a terület, mely nagy valószínűséggel elpusztul a török korban. 1612-ben Gubacs néven említik, tulajdonosa pedig a Róthy család, akiket 1660-ban felsővattai Wattay Pál követ a tulajdonosok sorában. 1690-ben a solti járáshoz írják ezt a területet. 1724-ben Grassalkovich Antal királyi jogügyigazgató lesz a birtok gazdája, mely így átkerül a Gödöllői járás közigazgatásába, ahol legelőként hasznosítják. A Grassalkovichok kihalása után Sina Simon, majd miután ő tönkre ment a Belga Bank veszi meg „Kispestet”. 1871-től a település kiválik Szentlőrinc pusztából, és önálló éltet kezdett. Gyors fejlődésnek indult, a hasonlóan gyorsan fejlődő főváros elővárosaként. Sokan olyan ember választotta lakóhelyéül, aki ugyan a fővárosban dolgozott, de nem tudta vagy nem akarta

⁶⁶ Dóra Ilona: Lakótelepeink a '90-es években. In.: Dövényi - Berényi: Tér – Gazdaság – Társadalom, Bp. 1996. 88.

megfizetni az ottani lakbéréket. Ennek következtében az 1875-ben regisztrált 316 fős lakosság 1900-ra 15.756 főre nőtt. Erre az időre a település odáig fejlődött, hogy elérte azt a mintegy 472.000 négyzetméteres homokos talajú területet, amely Budapest, Erzsébetfalva és Kispest között feküdt. A birtok Sárkány József örökösének tulajdonát képezte.⁶⁷

1.2.A A főváros lakáshelyzete a századfordulón

Az ország rohamos gazdasági fejlődése - mint fentebb már láthattuk - soha nem látott módon növelte a főváros lakóinak számát, amellyel a lakásépítés üteme nem tudott lépést tartani. Szerves része volt ennek a folyamatnak a hivatalnokok létszámának komoly növekedése is. Ez a réteg azonban már nem elégedett meg azokkal a lakásokkal, amelyekkel a főváros szolgálni tudott. Ezt a helyzetet ismerte fel Bárczy István Budapest polgármestere, aki alaposan megvizsgálta a problémát. Összevetette a hazai helyzetet több más ország tapasztalatával Franciaországtól Észak-Amerikáig. Felismerte, hogy az akkoriban elterjedt főbérleti rendszer előbb-utóbb akadály lesz a főváros fejlődésének. Tisztában volt azzal a ténnyel is, hogy korszerű úthálózatot és annak révén korszerű nagyvárosi beépítettséget csak is egy új telekkiosztással lehet elérni. A megvizsgált példák alapján nyilvánvaló volt számára, hogy teljesen új pénzügyi feltételeket kell teremteni a jövő lakásépítési terveihez. Olyan szervezeteket kell létrehozni, amelyeknek egyedüli feladata a lakásépítés.⁶⁸

A legtöbb felhasználható tapasztalatot Angliában vélte felfedezni Bárczy. Londonban a County Council segítette hathatósan a lakásépítéseket, de állami segítséget is igénybe vettek a közművek kiépítéséhez. Ezen felül 80 év alatt visszafizetendő kölcsönrel is támogatták az építési vállalkozást. Bárczy határozott fellépésének köszönhetően sikerült megnyernie a költségvetés készítőinek támogatását. Ez annál is könnyebben ment, mivel a miniszterelnök és a pénzügyminiszter egyazon személy Wekerle Sándor volt, aki nem kevésbé volt széles látókörű politikus, mint Bárczy. Jó hatással volt a tervek előkészítésére az is, hogy Wekerle volt az elnöke a Fővárosi Közmunkatanácsnak is 1908-1910 között.⁶⁹

Az angol példából kiindulva a Wekerle-telep építésénél is alkalmazták az adókedvezmények rendszerét, kiterjesztve azt a jövőre is:

⁶⁷ Nagy G., 1994., i.m.: 11-12.

⁶⁸ Nagy G., 1994., i.m.: 8

⁶⁹ Uo.

„Mindazok a lakóházak, amelyeket a székesfőváros a célból épít, hogy azokat saját költségének megfelelő bér mellett bérbé adja, mindaddig mentesek az állami házadótól, míg a bérösszegek az önköltséget tényleg meg nem haladják. Az önköltséget alkotja: a telekbér, az építkezési tőke törlesztése és kamata, az épület karbantartási és kezelési költsége. Az önköltség mértékének kiszámításánál a telekbér építésekor fölvetett telekértékek 4%-os, a többi költségek pedig együttesen az építési tőke 6%-os maximális kamatait meg nem haladhatja.”⁷⁰

Az a tény, hogy az új munkás lakótelep a főváros akkori határain kívül valósul meg, nem jelentette azt, hogy valamiféle szakadék keletkezne a két település között. Ellenkezőleg! Az épülő telepek megannyi szállal kötődtek Budapesthez, elsősorban a közlekedésen, a közműveken és a munkahelyeken keresztül. Ezen felül a politikailag is „jó húzás” volt az agglomerációs övezetben létre hozni az új telepeket, mivel így egyszerre tudták letörni a főváros magas lakbéréit, enyhíteni a szociális feszültségeket és az elővárosok népesedési gondjait.⁷¹

1.2.B Az építkezés előkészítése és a helyszín kiválasztása

Az újfajta pénzügyi konstrukciók, megkívánták, hogy kormány szinten hozzanak döntést a pénzügyi és jogi szabályozók rendszerének módosításáról. Wekerle Sándor a program gyorsítása érdekében igyekezett mindig a törvényhozás előtt járni néhány lépéssel. Ennek köszönhetően a telep megépítéséről szóló törvény megvitatása alatt már gyakorlatilag rendezve volt az építkezés helyszíne. Az 1908. évi XXIX. tc. 1. §-a jóváhagyta, hogy Sárkány József örököseitől a kincstár megvásárolja a már korábban említett 472.000 négyszögöl nagyságú területet, ahol a kormány által tervezett 10,000 munkáslakás nagyobbik részének felépítését tervezték. Az építkezések másik területe Kőbánya-Óhegyen volt. A kormány összesen 12 000 000 K-t biztosított a program megvalósításához, amelyet Ferenc József is jóváhagyott 1908. június 28-án. Intézkedés történt arról is, hogy felállítsanak egy bizottságot, amelynek az volt a feladata, hogy egyeztesse a programot az érintett települések fejlesztési terveivel. Ez a bizottság foglalkozott a kiszemelt területek úthálózatának fejlesztésével is.⁷²

Kispest mellett szólt a kiszemelt terület mezőgazdasági hasznosításra alkalmatlan talaja - amiből következett olcsósága is -, valamint az is, hogy a terület egy tulajdonos kezében volt, ami megkönnyítette megszerzését. A Pénzügyminisztérium 3 000 000 K fizetett a birtokért, még

⁷⁰ Nagy G., 1994., i.m.: 9

⁷¹ Uo.

⁷² Uo

valószínűleg 1908-ban. A területért cserébe Kispeszt két iskolát kért a Pénzügy Minisztériumtól. Ez a minisztérium kapta ugyanis feladatául az építkezés lebonyolítását. Az első tervpályázatot 1908 őszén hirdették meg, de ehhez már korábban biztosítani kellett az építőanyag. ellátását. Ez ügyben szerződést kötöttek egy vállalkozóval, aki kötelezte magát egy téglagyár felépítésére és 90 millió téglá legyártására. A vállalkozás gyorsítása érdekében 600.000 K hitelt is nyújtottak a PM részéről.⁷³

Az első épületek elkészültével párhuzamosan Wekerle Sándor egy előterjesztést készített, amelyben az üzemeltetési és fenntartási kérdésekről volt szó:

„A létesítendő állami munkástelepek nagy értékű vagyontárgyainak rendszeres gondozása, ezek bérjövödelmeinek kezelése és a telepekkel kapcsolatos szociális célok megvalósítása mulhatatlanul megkövetelik, hogy úgy a kispesti, mind a kőbányai munkástelepek céltudatos, rendszeres és egységes külön igazgatásáról történjék gondoskodás .” Az előterjesztést 1909. május 24-én hagyták jóvá, és intézkedtek a fenntartás szervezeti formáinak meghatározásáról is, mely egészen a II. világháború utáni időkig életképes maradt.⁷⁴

1.2.C A telep városszerkezeti rendjének kialakulása

Fleischl Róbert a kor elismert építésze volt az első építész, aki reagált a kormány tervére. Rámutatott, hogy települések szerkezetének kialakítása legalább annyira fontos, mint az épületek külső megjelenése. Egy ilyen nagy szabású vállalkozás azonban csak olyan építészeti tervvel valósítható meg, amely felvállalja valamennyi probléma megoldását. Ennek megfelelően tervpályázat kiírását javasolta a kormánynak. A Pénzügyminisztériumban elfogadták az ötletet, és 1908 őszén meghirdették a tervpályázatot, amelyen minden építész bemutathatta elképzelését a legkorszerűbb elveket alkalmazva.⁷⁵

Valamennyi díjazott tervezet kertváros-építési elveknek megfelelően készült, ami érthető, hiszen Európa fejlettebb részein ekkor már felépült néhány ilyen lakótelep, és bizonyították létjogosultságukat. Erre a tényre Bárczy is felhívta a figyelmet már említett előterjesztésében, de ő érthetően nem építészeti, hanem várospolitikai szempontokat vett figyelembe. Ez a tény azt is bizonyítja, hogy a magyar kormány lakásépítő programja igen modern gondolat volt a maga idejében. Van azonban egy lényeges különbség a nyugaton megvalósult és a Magyarországon

⁷³ Nagy G., 1994., i.m.: 10

⁷⁴ Nagy G., 1994., i.m.: 11

⁷⁵ Nagy G., 1994., i.m.: 19

felépült kertvárosok között. Hemel Hapstead vagy a Welheim kertváros egyetlen építész tervei alapján készültek, míg a Wekerle-telep több magyar építész elképzeléseit ötvözi egybe.⁷⁶

1.2.D A tervpályázatok

A Magyar Építőművészek Szövetsége nevében Fleiscl Róbert dolgozott ki egy előterjesztést, melyben meghatározta az alapvető építészeti követelményeket. Fleiscl fellépése fontos volt, mivel a kormány el volt foglalva az előkészítés megszervezésével így nem maradt ideje ilyen problémákkal foglalkozni. Fleiscl a következőképpen foglalta össze a követelményeket előterjesztésében: *„Az út és a tér hatását, művészi képét fokozhatja a még teljesen egyenlő homlokzatú és alaprajzú ház homlokzati vonalának az útvonallal párhuzamos vagy ferde elhelyezésének önkényes és folyton változó elrendezése a megszakítások rendszertelen ismétlése.”*⁷⁷ Fleiscl fontosnak tartotta, hogy az épületek eltérő jellegűek legyenek, mert csak így vélte kialakíthatónak a változatos lakásösszetételt. Három épülettípust jelölt meg: családi ház, ikerház, sorház, csoportos lakóház, laktanya-szerű házak. A lakások kialakításával is foglalkozott. Véleménye szerint legcélszerűbb két szobás lakások építése. A szobákat az átlagosnál kisebbre is lehetne építeni, mivel az élet nappal főleg a konyhában folyik. Ennek az elképzelésnek megfelelően étkezőkonyhás helyiségeket kívánt építtetni növelt alapterülettel. Az emeletes épületeknél szinte kötelezővé tette erkély vagy tornác építését. Hasznosítani kívánta a padlástereteket is manzárdszobák beépítésével, amit gazdaságossági okokkal indokolt. A késő estig dolgozó munkásokra való tekintettel központi fűtés alkalmazását is javasolta. Este a lakás már nem fűthető fel, ami páralecsapódást is okozhat, ami pedig vizesedéshez, gombásodáshoz is vezethet. Ugyanilyen okokból tartotta fontosnak a központi „légszeszvezeték” kialakítását is.⁷⁸ Fleischl a közintézmény-hálózat kiépítésére is gondolt:

- központi élelmezési épület (sütőde, tejszarnok, jég-és szikvíz gyár)
- tüzelőanyag raktár
- fűtőtelep
- világítási központ
- mosoda

⁷⁶ Uo.

⁷⁷ Nagy G., 1994., i.m.: 18

- fürdőház
- kórház, rendelő, kezelő, oltóintézet
- tűzoltóság
- posta
- gondnokság
- köztisztasági telep
- távírda
- szabadidős tevékenységekre alkalmas létesítmények (klubház, játszótér, könyvtár, előadóterem, vetítő)
- gyermekeknek óvoda, iskola, napközi otthon
- a nők számára is terveztek ún. foglalkoztatót, ahol varrással illetve kötéssel foglalkoztak volna. A lakóhelyhez közeli munkahelyekkel a közlekedést is ki lehetett volna váltani némileg. A lakások mellé kiskerteket is terveztek, a kreatív pihenés érdekében. Fontos momentum az előterjesztésben az a szempont, amely azzal számolt, hogy a lakások előbb-utóbb átmennek a bérlők tulajdonába.

A kormány kapva kapott Fleischl előterjesztésén és rögvést megbízta a Magyar Mérnök és Építészegyletet illetve az Építőművészek Szövetségét a pályázat lebonyolításával. Két tervpályázat került kiírásra; a már ismert helyszínre városépítészeti terv kidolgozása mintegy 4000 épülettel, illetve különböző lakásszerű épületekre típustervek készítése. A tervpályázat nagy lelkesedést váltott ki építész körökben, mivel egy teljesen üres területen létesítendő városrészre korábban még nem volt példa. Legfeljebb „csak” már korábban beépült területeket kellett átépíteni. A beadási határidő 1909. október 15-e volt. Mindkét pályázatra 30 pályamű érkezett. A zsűri elnökéül Hausman Alajost kérték fel, aki több mérnök kollégájával együtt bírálta el a beküldött munkákat. A típusterveket ítélték eredményesebbnek. Itt a zsűri tetszését Schadits Lajos és Éberlin Béla tervei nyerték meg, de gazdaságtalanságuk miatt csak III. helyet kaptak. Az I. helyet Fleischl Róbert, míg a II. helyet Palóczy Antal nyerte meg.⁷⁹ (Melléklet 1., 2. kép)

A telepítési terveknél az utcavezetést, a telkek alakját, a házak csoportosítását, a közintézmények elhelyezését illetve a térhatást vizsgálta a zsűri. Az I. díjat Palóczy Antal, a II. díjat Fleiscl Róbert, míg a III. díjat Katál Henrik vihette haza. Palóczy Antal 4196 lakást tudott

⁷⁸ Nagy G., 1994., i.m.: 19

elhelyezni, míg Kotál Henrik 6524-et, de csak úgy, hogy javarészt emeletes épületeket tervezett. Wekerle Sándor is megtekintette a terveket. A bizottság tagjai azt javasolták, hogy minél több építést bízzanak meg a feladattal, aminek az lett az eredménye, hogy egyre újabb típustervek készültek. Palóczi terveiben még „csak” 26 féle épület szerepelt, míg a kivitelezéskor már több mint 40 és ezeken kívül számos egyedi épület is elkészült. Hiába nyerte meg Palóczi a pályázatot, mégsem az ő tervei szerint láttak hozzá a kivitelezéshez, mert azt túl bonyolultnak tartották közművesítés, építési, de elsősorban a gyors megvalósíthatóság lehetetlensége miatt.⁸⁰ A Pénzügyminisztérium egyik alkalmazottját Győri Ottmárt bízták meg, hogy a pályázatok alapján dolgozzon ki egy gyorsan és olcsón megvalósítható telepítési tervet. A tervek szerint az első házaknak már 1909-ben állniuk kellett! Győri telepítési javaslatában több pályázó elképzelése ötvöződött. Az útszabályozás, az alközpontok kialakítása és a területi tagolódás Palóczi terveit követte, míg a belső körút és a főtéren találkozó utak ötlete Kotál Henrik munkájából származik. A telkek beépítése és a típusépületek az első két helyezett tervből származnak.⁸¹

A Győri-féle tervezet igazodik a kispesti utcahálózathoz. A település alapvetően az Üllői út, Ady Endre út (korábban Sárkány utca) és a Határ út képezte csomópontra épült. Az építkezés az ő tervei szerint kezdődött meg, de ez sem bizonyult végleges telepítési tervnek. Számtalan kiegészítő terv készült, a program elhúzóda és a változások miatt. Az egyik ilyen változás a Fő tér problémája volt. A Győri-féle terv erre nem adott végleges megoldást, ezért külön pályázatot írtak ki rá. Ezt a versenyt Kós Károly terve nyerte meg és az ő elképzelései szerint is épült meg a központi tér, mely ma az ő nevét viseli.⁸² *(Melléklet 16. kép)*

1.2.E A kivitelezés

Az építkezéseket a főváros felé eső területen kezdték el. Előtte azonban föl kellett építeni a már korábban említett mészhomok-tégla gyárat is. A téglatermelést pontosan az építés üteméhez kellett igazítani, mivel ha túl sok homokot termeltek ki, akkor azt nem tudták hol raktározni. A lejtős terepen gondoskodni kellett a vízvezetéséről is, illetve iparvasutat kellett telepíteni az anyagok könnyebb mozgatása végett. Ezzel a nem könnyű feladattal bízták meg Chotvács Herényi Józsefet. Az elkészült épületekbe azonnal beköltöztették az első lakókat. Az

⁷⁹ Nagy G., 1994., i.m.: 23

⁸⁰ Uo.

⁸¹ Nagy G., 1994., i.m.: 24

⁸² Nagy G., 1994., i.m.: 26

építkezés ütemének felgyorsítása előtt gondoskodni kellett a vízellátásról is, mivel az egész területen egyetlen kút volt csak.⁸³ 1909 nyarán indult meg a munka. Az építési munkákat tömbönként adták vállalkozásba, de a legtöbb földszintes épületet a Pollack és Epstein cég építette fel. (*Melléklet 3-10. kép*) Alighogy megindultak a munkák érdekes esemény történt. A mai Hungária utca 5. számú ház helyén románkori templom falainak alapját találták meg, számos más tárgy kíséretében (kard töredék, csontok, sarkantyú) Találtak egy kisebb temetőt és egy római kori faragott követ is. Ezt később beépítették a ház falába.⁸⁴

A munka megindulása után kiderült néhány rejtett probléma. A téglagyár nem volt képes teljesíteni az évi 30 millió darab téglát előállítását, ami miatt akadozott az építés. Az is kiderült, hogy a 3 éves építési határidő kivihetetlen, ezért 1915-re módosították azt. A Népszava azonnal terjeszteni kezdte, hogy a helyi homok nem alkalmas téglagyártásra. A téglagyár üzemeltetőjével szerződést bontottak és egy német vállalkozót bíztak meg, aki bebizonyította, hogy igen jó minőségű téglát lehet itt gyártani. A kivitelezést kb. 300 vállalkozóval indították, egy időben 3-4000 ember dolgozott a telepen. Egyszerre 420 házat építettek.⁸⁵

1909. november 1-én 35 ház állt készen, decemberre már 42, melyekben összesen 148 lakás volt. 1913-ig nagy lendülettel folyt az építkezés, kialakultak a munkakapcsolatok, elvégezték a földmunkák nagy részét is, annak ellenére, hogy időről-időre pletykák röppentek fel arról, hogy nincs pénz és a Pénzügyminisztérium meg akar szabadulni az egész vállalkozástól. Eddig főleg típusházakat készítettek, egyedi tervezésűt egyet sem, legfeljebb a középületek tekinthetők ilyeneknek. 1912-ben kezdődött meg a Fő-tér épületeinek építési munkálatai. 1913-tól apadni látszanak az anyagi források, mivel ez évben csak 63, 1914-ben 78, 1915-ben 83 épület került átadásra. Ez valószínűleg a háborús előkészületekkel magyarázható. 1915-ben aztán félbe is szakad az építkezés, egészen 1918-ig. 1918 augusztusától újra beindult a munka, 37 épületen kezdtek dolgozni. Rékai Frigyes építésvezető műszaki tanácsostól ekkor kérnek jelentést az építkezés állásáról. Rékai a következő adatokat közli: 930 épület áll, ebből 831 munkás lakás, 24 egyéb lakóház, 15 középület. Összesen 4038 munkáslakás készült el, 54 üzlethelyiség lakással és 14 tanítói és egyéb lakás. Vagyis az I. világháború vége előtt, de zömmel annak kezdetéig már a

⁸³ Nagy G., 1994., i.m.: 73

⁸⁴ Nagy G., 1994., i.m.: 74

⁸⁵ Nagy G., 1994., i.m.: 76

telep 90%-a felépült. A telepen összesen 4600 lakást akartak felépíteni, melyek közül 4000 kétszobás, 600 háromszobásra volt tervezve.⁸⁶

A háború utáni recesszió majdnem végzetes hatással volt az építkezésekre. 1918 és 1927 között mindössze 91 darab épület készült el. A Trianoni elcsatolások következtében az építőanyagok hiánycikkékké váltak, mivel a háttérpar nagy része azokon a területeken maradt, amelyek „megtértek” az új államokhoz. Az 1928-ban átadott Fő téri templom illetve a Fő tér épületeinek befejezése után már nem az eredeti koncepciót követték. A telep sosem lett teljesen befejezve, pedig a világháború és Trianon menekült hullámai ismét lakásprobléma elé állította a fővárost. Budapest kb. 50.000 fővel gyarapodott. Nagy gondot jelentett az, hogy építők a lakóházaikra koncentráltak, aminek az lett a következménye, hogy hiányos maradt a közintézményi ellátottság. A súlyos gazdasági helyzet azonban nem tette lehetővé az eredeti tervek maradéktalan megvalósítását. Súlyozni kellett a feladatokat. Az elektromos hálózat kiépítését sem lehetett elhagyni, de a munkás kaszinót el lehetett csúsztatni. Közegészségügyi okokból nagy szükség lett volna egy kórházra és egy népfürdőre, de képtelenek voltak előteremteni a megfelelő anyagi fedezetet. A népfürdő azért volt fontos, mert a házak fürdőszobák nélkül készültek. A lakók „fürdőkabinok” építésével próbáltak segíteni magukon. Az épületek elkészítésének szándéka azonban mindig ott szerepelt az illetékesek terveiben, egészen a II. világháború végéig. Ezt követően végleg és teljesen lemondtak a telep eredeti tervek szerint történő befejezéséről.⁸⁷

A II. világháború nem tett nagyobb kárt a telep épületeiben, de ez nem jelentette azt, hogy ne lett volna szüksége a lakosságnak anyagi segítségre a minimális károk helyreállításához. Ez a segély azonban elmaradt, mivel nem nyilvánították romvárossá a telepet. Természetesen megszűntették a telep addigi különállását is, és a telep házainak gondozását az IKV vette át. A 60-as években elhatározták, hogy beépítik a mészhomok-tégla gyár, a kórház és a negyedik iskola tömb helyét. Természetesen nem az eredeti épületstílusokat alkalmazták, hanem a szocialista realizmus csodálatos újítását, a betonkockákat! Az épített környezetre nem volt divat tekintettel lenni abban az időben, főleg ha az a „Horthysta-fasiszta” korszak emléke volt. Időközben megváltozott az emberek életstílusa is, ami azt eredményezte, hogy átalakították lakásaikat. A hűtőszekrények feleslegessé tették a nagy kamrákat, melyeket így át lehetett építeni

⁸⁶ Nagy G., 1994., i.m.: 78-80

⁸⁷ Nagy G., 1994., i.m.: 81-82

fürdőszobákká. Az átalakítások viszonylag könnyen végrehajtható volt, ami az eredeti terveknek volt köszönhető. A lakások bővítése is napirendre került. A szabályozatlan építések eredményeként formaidegen elemek jelentek meg, amelyek felborították a telep eredeti építészeti arculatát.⁸⁸ Az '50-es '60-as, években a Wekerlét is elérte az utcanév változtatási hullám. Az első hullámban olyan fantáziátlan nevekkel váltották fel a történelmi utcaneveket, mint: Gomb, Cukrász, Tarka. A második hullámban már sértően goromba neveket találtak ki: Körző, Kelengye, Vonás, Tálás, Kábel.⁸⁹ Megváltoztatták a telep jól bevált közlekedési hálózatát is. Úgy tűnik a rendszer szisztematikusan igyekezett megszüntetni a wekerleiek lokálpatriotizmusát

1.2.F A Wekerle-telep élete

A Pénzügyminisztérium már az építés kezdetén felállította a telep gondnokságát, de a végleges szervezet csak az építkezés „befejezése” után alakult ki. A gondnokságon 12 tisztviselő dolgozott, de az iparos munkákra is alkalmaztak 40-60 mesterembert, akik az épületek fenntartásáról gondoskodtak. A minisztérium kidolgozta a gondnokság szervezeti, hatásköri és ügyviteli szabályzatát is az *„Állami munkás-és lakótelepek igazgatósága részére.”* A telep üzemeltetését úgy oldották meg, hogy kereskedelmi intézetként felvették a cégjegyzékbe a gondnokságot, ami biztosította a fenntartás jogi kereteit. Ez tette lehetővé, hogy kölcsönt vehessenek fel, hogy saját tulajdonuk legyen és gépparkjuk a munkálatokhoz. A gondnokságnak havonta jelentést kellett küldenie a minisztériumba, amely így mindig pontos képpel rendelkezett a telep ügyeiről. A befolyt bérleti díjjakból gondoskodott a minisztérium a telep fenntartásáról. Az adminisztrációs költségek azonban a Kispesti Önkormányzatot terheltek. Ebből idővel probléma is támadt a Pénzügyminisztérium és Kispest között.⁹⁰

A gondnokságot 1927-ben igazgatósággá fejlesztették, ami új szervezeti és hatásköri változásokkal is együtt járt. A Pénzügyminisztérium a legfontosabb kérdésekben fenntartotta magának a döntési jogot. Néhány példa:⁹¹

- zárszámadás jóváhagyása
- túlkiadás engedélyezése
- költségvetési, beruházási program jóváhagyása és módosítása

⁸⁸ Nagy G., 1994., i.m.: 83

⁸⁹ Nagy Tamás területi képviselő levele a kerület vezetéséhez. 1994.

⁹⁰ Nagy G., 1994., i.m.: 99.

⁹¹ Uo.

- új beruházás engedélyezése
- villany- víz- üzletbérletek stb. fenntartási, szolgáltatási szerződések
- lakás kiutalás

Már az előkészítés idején felmérték, hogy az állami szervek közül melyik hány lakásra tart igényt. A lakók kiválasztása igen szigorú feltételrendszer alapján történt: *„csak józan életű, társaival összeférő, munkást vegyenek fel”*. Ennek érdekében külön nyilvántartást vezettek, ami számos támadásra adott okot a korabeli sajtó részéről. Azt azonban senki sem tagadhatta, hogy kevés biztonságosabb hely van a fővárosban, illetve annak környékén, mint Kispesti munkás telep.⁹² Érdekes a telep elnevezésének alakulása is. Kezdetben Kispesti Munkástelepként emlegették, de tisztviselők folyamatos betelepülésével a lakosság összetétele megváltozott. Ennek megfelelően megváltozott a telep elnevezése Kispesti Munkás-és Tisztviselőtelepre. A köztudatban azonban kialakult a Wekerle-telep elnevezés és mára már gyakorlatilag hivatalossá is vált. A bérleti viszonyok is igen szigorúak voltak. A lakást nem a munkás, hanem a munkáltató kapta: *„A bérlő a bérlő vett lakásokat csakis a bérlet tartama alatt alkalmazásban álló munkásoknak adhatja bérlő és ezektől magasabb lakbért, mint amilyent ő, a főbérlő az egyes lakásokért a királyi kincstárnak fizet, nem szabhat.”*⁹³

A gondnokságnak felmondási joga is volt. Megszüntethették a bérleti viszonyt a lakó halála, bérleti hátralék és a házirend be nem tartása esetén. Néha az is előfordult, hogy a bérlőtől többévi bérleti díjat kértek előlegbe, felkészülve az esetleges befizetési késedelemre. A lakbért az építkezés megkezdésekor az átlagfizetés alapján határozták meg. Ez az összeg 1909-ben 1200 korona volt, aminek 1/7 lehetett lakbér vagyis 170 korona, de a nagyobb lakásokért természetesen többet kellett fizetni. A bérleti díjban benne foglaltatott a fenntartási, karbantartási költség is és nem kellett fizetni a kerthasználati, csatornahasználati, kéményseprési és szemétszállítási díjat sem.⁹⁴

A Wekerlén egy kétszobás lakás bére 1918-ban 220-260 korona a háromszobásoké 320 korona volt. Ezzel szemben a fővárosban egy kétszobás lakásbérleti díja 702 korona volt. Lakbéremelésre csak 1924-ben került sor, bár a Tanácsköztársaság alatt komoly létbizonytalanságba kerültek az itt lakók. A Proletárdiktatúra ugyanis megbízhatatlannak

⁹² Nagy G., 1994., i.m.: 101

⁹³ Nagy G., 1994., i.m.: 101-102

⁹⁴ Nagy G., 1994., i.m.: 102

minősítette a munkáslakótelep lakóit, hiszen le voltak kenyezve "kapitalista, imperialista rabtartóiknak".⁹⁵

Rékai Frigyes 1918 júliusában készített egy kimutatást a telep lakosságának összetételéről a foglalkozók szerint:⁹⁶

- Máv Gépgyár 1020
- Északi Főműhely 476
- Posta Távírda 676
- Máv egyéb 641
- Állami Nyomda 8
- Dohánygyár 19
- Magyar Királyi Felső Ipari Iskola 7
- Grafikai Egyesület 189
- Vakokat Gyámolító Egyesület 8
- Thék Endre 7
- Ganz és Társa 331
- Székesfővárosi Gázmű 56
- Mechanikai Órásipar 1
- Államrendőrség 119
- Dr. Lipták 72
- Képviselőház 1
- Egyetemi Gyógytár 1
- Közvetlen fizetők 182
- Katonák 122
- Orosz foglyok 5
- Teudloff és Dittrich 22
- Természetbeni lakás 76

4038 bérlemény szerepelt a statisztikában. De van egy hasonló kimutatásuk 1929-ből is:

⁹⁵ Uo.

⁹⁶ Uo.

- Magyar állami gépgyári munkás és alkalmazott 1061
- MÁV Északi főműhely 561
- Egyéb államvasúti munkás 829
- Postaalkalmazott 971
- Állami pénzverdei munkás vagy alkalmazott 27
- Állami Nyomda 16
- Állami Dohánygyár 38
- Államrendőrségi legénység és tisztviselő 128
- Magánüzemi munkás 706
- Tanító, tanár, üzletes lakás 372
- Természetbeni lakás, hivatalok 44

Összesen 4738. A két jelentésből kitűnik, hogy a Wekerle által kidolgozott lakás elosztási elv sokáig megmaradt. A lakosság 85%-ban állami alkalmazottakból, míg 15 %-ban magán alkalmazottakból állt. A telep lakossága gyorsan megtalálta annak módját, hogy megszervezze önmagát. 1910-ben alakult meg a Társaskör melynek céljait a következőképpen foglalták össze: *„a telep lakói között szorosabb társadalmi viszony létesítése, a közös gazdasági érdekek védelme és a nemzeti irányú művelődésnek a lakosok körében való terjesztése.”* 1919-ben énekkar, 1920-ban munkászenekar alakult. Hamarosan létrejött egy könyvtár is 550 kötettel, majd a Wekerle-telepi Szabad Lyceum, amely ingyenes előadásokat szervezett. Megalakult a Kispesti Munkástelepi Ifjúsági Egyesülés, az Irodalmi, Művészeti és Tudományos Egyesülés is. 1925-ben alapították a helyi Tornaklubot, de a sportélet igazi fellendülés a sportpálya átadása után következett be. 1930-ban már három sportkör működött a telepen: WTC, WSC és Szondy SC.⁹⁷

A gondnokság szigorúan ellenőrizte, hogy a lakásokban csak bejelentett személyek lakhatnak, az ágyrajáratást tiltották. A bérlőn kívül csak a házastárs, a gyerek, a szülők, a nagyszülők, a nőtlen vagy hajadon testvérek illetve azok ellátatlan gyerekei tartózkodhattak. Ezzel a módszerrel sikerült elkerülni, hogy a telep túlnépesedjen. Szintén a gondnokság feladata volt a terület növényzetének ápolása is. 50.000 fát ültettek a közterületekre, míg 16.000 gyümölcsfát a kertekbe. A lakosok jó közérzete és kiegyensúlyozottsága mellett tanúskodik az az adat is, amely a telepen élő gyerekek arányszámát adja meg. A 6-11 év közötti gyermekek aránya a telepen 19.9 % volt a lakosság számához viszonyítva. A

⁹⁷ Nagy G., 1994., i.m.: 103

fővárosban ezzel szemben 19% ez az adat, míg országosan csak 13.9%! Az itt élő gyerekek egészségi állapota is jobb volt, mint a fővárosban élőké.⁹⁸

A fogyasztási igények kielégítése érdekében létrehozták a Wekerlei Fogyasztási Szövetkezetet. E mellett más cégeknek is voltak itt boltjai, mint az Általános Fogyasztási Szövetkezetnek, a MÁV alkalmazottak Fogyasztási Szövetkezetének és a Köztisztviselők Fogyasztási Szövetkezete is. A telepen 23 fűszeres, 5 hentes, 2 tejcsarnok, 3 sütőde, 1 vendéglő, 1 ruhabolt, 2 szabó, 6 cipész, 1 bútorbolt, 1 edényüzlet, 1 asztalosműhely, 2 papírkereskedés, 3 dohánybolt, 4 borbély, 1 mosoda és 1 fényképész működött. Bölcs előrelátásra vall, hogy csak 1 italmérést engedélyeztek, de még azt is megtiltották, hogy a telep határától 100 m-en belül ilyen intézmény kezdje meg működését! Piac hetente kétszer volt.⁹⁹ A Pénzügyminisztérium gondoskodni kívánt a lakosok továbbképzéséről is. Három intézményt akartak létrehozni:¹⁰⁰ a felnőtt analfabéták számára: egy iskolát, munkásgimnáziumot, és népkönyvtárat

Ezeknek az intézményeknek a később felépülő munkáskaszinóban kellett volna létrejönniük, de mivel 1926-ban erre nem volt pénz, ezért nem is valósult meg. A Pénzügyminisztérium engedélyezte egy mozi működését is. Az igen részletes szerződésből kitűnik, hogy a minisztérium nem törekedett anyagi haszonra.¹⁰¹

Az építetők szándéka az volt, hogy egy olyan mintaértékű lakótelep jöjjön létre, amely kedvező tapasztalatával hatással lehet a budapesti lakásépítő programra, letörheti a bérleti rendszer csillagászati árait melynek révén a meglévő lakásállomány is megjelenhetett a lakáspiacon.

⁹⁸ Nagy G., 1994., i.m.: 104

⁹⁹ Nagy G., 1994., i.m.: 105

¹⁰⁰ Nagy G., 1994., i.m.: 105

¹⁰¹ Nagy G., 1994., i.m.: 106

2. A jelen

2.1. Interjú a helyi képviselőkkel

Az alább következő interjúk 1999 decemberében készültek, ami érdekes összehasonlításra ad alkalmat a jelennel. Minthogy jelen dolgozat témája a kisperesti Wekerle-telep egykori és mai életének bemutatása, ezért igen fontosnak tartom a Wekerlének mint önálló programpontnak megjelenését a kisperesti politikai pártok terveiben. Számomra teljesen egyértelmű volt, hogy egy olyan építészeti, várostervezési és szociális szempontból egyaránt jelentős, sőt különleges hely, mint a Wekerle-telep, külön fejezetet foglaljon el minden olyan önkormányzat vagy párt programjában, amelyben van némi lokálpatriotizmus. Annál nagyobb volt azonban a meglepetésem, amikor megtudtam, hogy sem az önkormányzat, sem az egyes pártok nem foglalkoznak kiemelten a Wekerlével, leszámítva a telep területi képviselőit. Az önkormányzatnál egyetlen olyan dokumentumot találtam, amely kifejezetten a Wekerlével foglalkozott és ez pedig a rendezési terv, ami a telep épületeivel kapcsolatos szabályokat rögzíti a lakók felé. Volt valamikor egy általános jellegű felmérésük a kerület ezen részéről, de nem találták meg amikor bele akartam pillantani. Szerettem volna megnézni az elmúlt tíz év választási programjait is ezért felkerestem az önkormányzat tájékoztatási osztályát, ahol ígéreteket bőven kaptam csak anyagot nem, még félhavi várakozás után sem. Nem maradt más választásom, mint elbeszélgetni a telep területi képviselőivel. Az alábbiakban tehát e három képviselő (MDF, FKGP, MSZP) válaszai következnek. Mindannyian ugyanazokat a kérdéseket kapták;

1. az adott párt milyen problémákat lát és ezekkel összefüggésben milyen céljai, tervei vannak a Wekerlén
2. az elgondolásaiknak milyen megvalósulási esélyét illetve problémáit látják
3. a Wekerle politikai térképe az elmúlt tíz évben és napjainkban (a pártok viszonya egymáshoz)
4. a Wekerle viszony az önkormányzathoz és a fővároshoz
5. az elmúlt tíz év értékelése

Mindhárom párt képviselője ugyanazzal a válasszal kezdte; "*Azt nem tudom, hogy a pártomnak milyen tervei vannak a Wekerlével kapcsolatban, legfeljebb a sajátomat mondhatom el.*" Lássuk hát.

2.1.A MDF

Az MDF képviselője előjáróban közölte, hogy a párt nem folytat direkt politikai tevékenységet, inkább példamutatásával akar hatást kifejteni. Fontosnak tartja a helyi hagyományok ápolását s a telep létrehozásának alap gondolatát mai is vallják; kertvárosi környezet a faluról származóknak, városi komforttal. Nagy szükség van a közösségi-, és polgári (tulajdonosi) tudat valamint a lokálpatriotizmus fejlesztésére. Komolyan támogatják a különféle civil szerveződéseket, amelynek eredményeként számos egyházi-, és ifjúsági szervezet jött már létre. Szeretnék a Wekerle-telepet turisztikai célponttá tenni, ezt az ötletüket már az ominózus világkiállításra szeretnék volna megvalósítani. Nagy figyelmet szentelnek a kulturális hagyományok újjá élesztésének, illetve kialakításának. Ezt a tervet célozza az évente rendezett Wekerle-napok rendezvény sorozat, valamint egy kávéházzal egybekötött Wekerle múzeum létrehozása. A telep ma politikailag a fent említett három párt között oszlik meg, nagyjából 1/3-ad arányban. A rendszerváltást követő nyolc évben a keresztény konzervatívizmus fellegvára volt itt és két kormányzati cikluson keresztül is MDF-es képviselői voltak, csak a legutóbbi választáson tudtak beférkőzni ide a szocialisták, ami igen nagy meglepetést okozott MDF-es körökben.

Az önkormányzatnál nem igazán "csípi" a wekerleieket, egyfajta "wekerlei arisztokratizmusról" beszélnek, aminek valódi oka az lehet a képviselő úr szerint, hogy irigylik az itteniek kötődését lakóhelyükhöz és összetartozás tudatát. Az önkormányzaton belül az MDF és az FKGP együttműködnek, de önálló frakcióikat is megtartottak. Minthogy azonban nem rendelkeznek a megfelelő létszámmal az önkormányzaton belül, kénytelenek voltak szakmai értelemben együttműködést kötni az MSZP-vel. A fővárossal folyamatosan csak problémáik voltak és vannak. Ennek az az oka, hogy minden ciklusban ellenkező előjelű politikusok voltak hatalmon mindkét oldalon. Ellenzéki helyzetből pedig nagyon nehéz bármit elérni a fővárosi közgyűlésben. Így volt ez akkor is, amikor SZDSZ-es polgármestere volt Kispestnek, mivel Lévy Levente pártonbelüli ellenzéke volt Demszky Gábornak...A Fővárosi Önkormányzattal két alapvető problémájuk van; a Határ út és a Nagykörösi út okozta nagy forgalmi terhelés (illetve ezek nagy átmenő forgalma a telepen), valamint az, hogy a főváros vezetése nem lát túl a Nagykörúton. *[Ennek érzékeltetésére, amikor a főpolgármester úr a minap itt járt Kispesten kapott egy távcsövet a terület vezetésétől. Reméljük, hogy a megfelelő oldalon néz bele a gukkerba.]* Az elmúlt tíz évet összefoglalandó a képviselő úr a magánosítást tartotta a legfontosabb lépésnek, de ma már látják ennek hátul ütőit is. Nevezetesen azt, hogy a tehetősebb tulajdonosok nem nagyon törődnek a telep építészeti értékével és a saját ízlésüknek megfelelően akarják átépíteni házaikat. Ennek a

káros jelenségnek megakadályozására készült el a korábban már említette Rendezési terv, amely a legapróbb részletekig szabályozza, hogy valaki mit tehet ill. nem tehet a házával. A telep lakosságának összetétele is megváltozott az elmúlt évtizedben. Kezdetben vállalkozók (újgazdagok) költöztek be nagyobb számban, de később ez a folyamat megállt és inkább a középosztály felső része kezdett be áramlani a Wekerlére. Ez a területi mobilitás jót tett a telepnek demográfiai szempontból is, mivel jelentős számú fiatalságot hozott ide, ami a játszóterek életének megélénkülésén is jól lemérhető. Igen sokan akarnak manapság Wekerleivé válni és ezért hajlandóak súlyos pénzeket - 10-12 millió Ft-ot - is áldozni.

2.1.B FKGP

A Független Kisgazda párt képviselője szerint a lakosság nem volt felkészülve a tulajdonosi helyzettel járó jogokra és kötelességekre, ezért is van szükség szemléletváltásra. Nincs viszont probléma a lokálpatriotizmussal, az itt lakók külön közösségnek tekintik magukat a kerületen belül. Ezért is tudott megalakulni a Wekerlei társaskör a '80-as évek elején. Távlati céljaik egyike, hogy szeretnének a világörökség részévé válni, mivel - többek között - ez jó hatással lenne a helyiek politikai szemléletére is. A gyakorlati problémák közül szintén a nagy forgalommal járó zajterhelést - főleg a Nagykörösi úton - valamint a házak állagának nagy mérvű romlását hozta fel. Az ok nála is ugyanaz, mint MDF-es kollégájánál; a főváros nem lát túl a Nagykörúton, mindig ellenzéki helyzetben kellett elérniük valamit a Fővárosi Közgyűlésben sőt a főváros tudatosan akadályozza a megoldások megvalósítását. Politikailag amilyen nagy a szellemi azonosság az MDF, a Kisgazda párt és a KDNP között, olyan nagy a különbség a FIDESZ és az MSZP irányában. Nagyon elégedetlen a FIDESZ politikájával - helyi szinten is - sokkal inkább tartja liberális, mint nemzeti alapon álló pártnak. Nem ért egyet a kormánypárt népesedési, szociális és pénzügypolitikájával sem. Véleménye szerint a szociális segélyeket drasztikusan kellene csökkenteni, mivel nem azok veszik igénybe akik rászorulnak, hanem azok akik ismerik a jogszabályokat és paragrafusokat.

Az elmúlt évtizedre pozitívan emlékezik vissza, a Wekerle felértékelődött, ami azt eredményezte, hogy megindult a fizetőképes értelmiség beáramlása. A jövőt illetőleg szeretné ha nőnének az ingatlan árak, ha még erőteljesebbé válna a tulajdonosi szemlélet és ha továbbra is a tehetős középréteg áramlana be a Wekerlére.

2.1.C MSZP

Az MSZP-nek az előző két párthoz hasonlóan szintén nincs kidolgozott programja a Wekerlét illetőleg, rábízta azt a párt helyi képviselőjére. A képviselő úr fontosnak tartja a

helyi milió megőrzését, amit súlyosan veszélyeztet a nagy mérvű átmenő forgalom. Ez ellen több terv is született:

- sebesség korlátozás bevezetése („Tempó 30”), de ennek az a veszélye, hogy növeli a környezet szennyezést
- autóbusz járatok ritkítása vagy teljes kitiltása, ami viszont a lakosságot érintené hátrányosan
- zajvédelem megoldása fal építésével a Nagykőrösi úton, ami ellen meg Erzsébet tiltakozott azzal, hogy a fal hozzájuk verné át a hangot

Terveik között szerepel továbbá az úthálózat rendbe hozatala, de erre átfogóan nincs pénz, csak kátyúzni tudnak. Sürgősen megoldandó probléma a vízelvezetés is. Ezt ugyan már az építők megoldották egy igen leleményes árokrendszer kiépítésével, de ez az idők folyamán gyakorlatilag megsemmisült. Elképzelése szerint a kerületben hamarosan beinduló közmunkaprogramba kellene integrálni ezt a problémát. Véleménye szerint a Wekerle igen jól van menedzselve az önkormányzaton belül. Még az alpolgármester is itt született. Személy szerint meg van elégedve a helyi civil szervezetek számával és működésével, amelyek jótékony hatással vannak a lakosság lokálpatriotizmusára. Az újonnan betelepülőkkel sok probléma van a szerinte túl szigorú rendezési terv miatt. Végül; igen sokan szeretnék viszont látni a Wekerle II. Vh. előtti jogi különállását a kerulettől, bár ez szerinte momentán lehetetlen az anyagi eszközök hiány miatt.

Ami a politikát illeti igen fájjalja, hogy képviselő társai olyan mereven tartják magukat az ideológiai különbségekhez, pedig ő személy szerint nagyon örülne annak, ha jobban együttműködnének szakmai kérdésekben. Nem érti, hogy a jelenlegi helyzetet miért nem ismerik el koalíciónak a másik két párt képviselői. Ezt annál is inkább sajnálja, mivel személyesen már régóta ismerik egymást.

Az elmúlt tíz évet nehezen értékeli, szerinte romlottak a lakosság életkörülményei bár azt elismeri, hogy jól jártak a lakásprivatizációval, mivel nagyon olcsón juthattak hozzá a lakásaikhoz. A társasházak anyagilag nincsenek valami rózsás helyzetben, állandóak a rezsiproblémák. Az önkormányzatnak nincs elég bérháza, amin úgy próbálnak segíteni, hogy a rezszi gondokkal küzdőkkel haszonélvezeti alapon eltartási szerződés-szerúséget kötnek. Sajnos ezt a képviselő úr sem tudta tisztábban elmondani. A tulajdonosi szemléletre szerinte is szükség van, de véleménye szerint igen nagy csapás erre a szemléletre az anyagiak nagy hiánya. A betelepülők szemében a lakókörnyezet jó élhetősége, jó ellátottsága valamint a közbiztonság dominál. A helyi polgárőrség egyébként az elsők között alakult meg az országban, a kábel TV- hez hasonlóan. Újdonság, hogy már kereskedő cégek is be akarnak

törni a Wekerlére, de ennek lehetősége is szigorúan szabályozva van. Wekerle-Center biztos, hogy nem fog épülni. A jövőt illetően végre elkészült egy csomagterv, amely a Wekerlét érintő problémákat tartalmazza (vízelvezetés, hulladék elszállítás, út felújítás, avar felszedés, stb.) és talán külön egységként bekerülhet az önkormányzat jövő évi tervei közé.

Nos amint látható a képviselők nem tétlenkednek, ismerik a telep gondjait, problémáit, de tudják az azokból kivezető utakat is. A három "pártprogram" között csak politikai téren van különbség, bár a két konzervatív párt közt még abban sem. Egyetértenek a szocialistákkal szembeni elzárkózásban.

2.2 Közösségi élet a mai Wekerlén

Szervezett közösségi élet mindig létezett a telepen, azzal a finom különbséggel, hogy a kommunista hatalomátvétel után „felülről” szervezték azt. Helyi kezdeményezések nem nagyon voltak. A szocialista korszak vége felé – amikor az MSZMP lassan visszahúzódott a közelet szervezésétől – újra megindulhattak az öntevékeny szerveződések. A telepiek éltek is a lehetőséggel, és 1986. május 29-én megalakították a Wekerlei Társaskör Egyesületet. A kezdeti székhely problémák megoldása után az Egyesület teljes lendülettel foghatott bele céljai megvalósításába, amelyet a következőképpen fogalmaztak meg: *„A WTE vezetősége azon fáradozik, hogy az 1910-ben alakult elődjének szellemiségét követve a Társaskör életébe bevonja a Tagságot, és a Wekerle polgárait. Igyekszik olyan foglalkozásokat, klubokat, rendezvényeket szervezni, melyek a tagságot és a Wekerle lakóit megmozgatják, érdeklődésüket felkeltik, és ezt követően az aktív részvételüket eredményezik.”*¹⁰² Az Egyesület hatalmas energiával látott munkához. 1988-ban létrehozták a WTV-t, amelynek komoly információ közvetítő szerepe van a telep életében, az Egyesület elnöke például rendszeresen azon keresztül hirdeti meg a taggyűléseket. Az Egyesület székhelye ad otthont számos wekerlei szervezetnek, és klubnak, mint a Polgárórség, az Országjárók, az Asztmások Klubja, a Társasházi Közös Képviselők Klubja, és a Legenda Klubnak, amely a helytörténettel foglalkozik. Évente rendez az Egyesület a gyerekeknek Mikulás ünnepséget, az idősek számára pedig Wekerlei Karácsonyt. Nagy sikerrel megy a telepen a parlagfű akció, amelynek végén a Wekerlei Napokon sorsolást rendeznek igen értékes ajándékokért. Az Egyesület jó kapcsolatokat ápol Wekerle Sándor szülővárosával, Mórral, kölcsönösen meghívják egymást az aktuális rendezvényekre. A WTE rendszeresen részt vesz az Önkormányzat által meghirdetett pályázatokon is, több-kevesebb sikerrel.¹⁰³

¹⁰² Wekerle, (A Wekerlei Társaskör Egyesület Tájékoztató Lapja), V. Évfolyam 1-2. Szám, 1999. március

¹⁰³ Uo.

Minden évben – szeptember első (hosszú) hétvégéjén - megrendezik a Wekerlei Napok rendezvény sorozatot, melynek állandó díszvendégei Wekerle Sándor leszármazottai, és a politikai élet prominens személyiségei. Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül idézek az 1999-es programból:¹⁰⁴

- ◆ Szerb Művészek Szentendrén készült alkotásainak tárlata
- ◆ Kincses Veronika operaénekes fellépése a Római Katolikus Templomban
- ◆ Sportversenyek (tenisz, labdarúgás, asztalitenisz, kosárlabda, fitnes, miniduatlon, futó-, és kerékpárverseny)
- ◆ Gulyásparti
- ◆ Zenés ébresztő a Vám és Pénzügyőrség fúvós zenekarával
- ◆ A wekerlei általános iskolák műsorai („Tiéd a Színpad”)
- ◆ A parlafű gyűjtő verseny ajándékainak kisorsolása
- ◆ „Humor óra” fellépnek: Verebes István, Maksa Zoltán, Heller Tamás, Beregi Péter
- ◆ Aradszky László önálló estje
- ◆ TNT koncert stb.

A rendezvények fővédnöke Várhegyi Attila a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának politikai államtitkára, míg védnökei Burány Sándor (Kispest országgyűlési képviselője), Simicskó István (országgyűlési képviselő), és Tímár Béla (Kispest polgármestere) voltak. Jómagam nem egy ilyen rendezvényen résztvettem már, és elmondhatom, hogy igen jó hangulatúak, és évről-évre többen vesznek részt rajta, de nem csak a Wekerléről, hanem a környező városrészekből is!

A különféle programok meghirdetésében komoly szerepe van, az 1998-tól színesben, évente 4 alkalommal 6000 példányban megjelenő *Wekerle* újságnak. Az újság részletesen foglalkozik az olyan - a telep életét érintő – kérdésekkel, mint a Részletes Rendezési Terv hatásai¹⁰⁵, a kerület Képviselő Testületének határozatai vagy a „Tempó 30” bevezetésének következményei.¹⁰⁶ Rendszeresen közölnek interjúkat a helyi- és kerületi politikusokkal.¹⁰⁷ Gondosan ápolják és erősítik a „wekerle-tudatot”, például; Wekerle fotópályázatot hirdettek, régi emlékeket gyűjtöttek a telepről, és folyamatosan bemutatják a régi wekerlei famíliákat, illetve az egykori építők munkásságát. Külön rovatban foglalkoznak a telep környezetének védelmével azon belül is az egykor honos madárvilág visszatelepítésével. Sokszor fordulnak

¹⁰⁴ Wekerle, 1999. Szeptember

¹⁰⁵ Wekerle, 1997/4.

¹⁰⁶ Wekerle, 2000. Augusztus

¹⁰⁷ Wekerle, 1999. Március

meg híres személyiségek a telepen – mint például Tőkés László -, akikről szintén közölnek interjúkat.¹⁰⁸ Különösen fontos az újságnak az a rovata, amelyben a társasházak problémáival – közösköltségi ügyek, rendtartás stb. – foglalkozik. A cikkekből kitűnik, hogy az itteni lakóközösségek is ugyanolyan problémával küszködnek, mint a panelházak közösségei. Kevesen foglalkoznak a közügyekkel, sokan úgy gondolják, hogy az egyedül a közösképviseelő „dolga” s nekik semmi közük hozzá. A társasház környékének és udvarának tisztántartása is sok vitát okoz. A házirendeket nem mindenki veszi komolyan, ezért sokan úgy látják, hogy a régi házirendet kellene visszaállítani, amelyben részletesen szabályozták, hogy ki miért felelős és annak elmulasztásáért milyen szankció jár.¹⁰⁹ Az újságban minden évvégén bemutatják a wekerlei iskolák kitűnő eredményt elért tanulóit. A Kispesti Polgárórség is a wekerleiek által életre hívott Wekerlei Polgárok Önvédelmi Csoportja példáján jött létre. 1999-ben megalakult a Wekerlei Kábeltelevíziós Szolgáltató Kft, amelyben a WTE 60%-os tulajdonnal rendelkezik. Két további befektető a fennmaradó 40%-ot bírja, illetve 10 millió Ft értékű főállomást biztosít a WTV számára. Csillagpontos hálózat került kiépítésre.

Az egyik helyi kiskereskedővel készített interjúból kiderült, hogy a kereskedők csak kivételes esetben élnek a hitelezés intézményével. Ennek oka természetesen a rossz tapasztalat, így nem meglepő, hogy kizárólag olyanok kaphatnak hitelt, akiket már régóta ismernek. Az interjú alanya tizenhat éve kiskereskedő - aki mindig ezen a helyen élt -, és véleménye szerint a Wekerlén nem lehet meggazdagodni ebből a tevékenységből. Az itt szerzett jövedelem csak arra elég, hogy a bolt fenn maradhasson, és a családi kasszába egy kis plusz csordogáljon. A Wekerle külön kormányzatát érintő kérdésekre bizonytalan választ adott, attól tart ugyanis, hogy az önállósodás esetén megemelnék a bolt bérleti díját.

A rendszerváltást követően újjáalakultak az egykori cserkészcsapatok is – 133. számú Szent György csapat a katolikus egyház keretében, míg a 93. számú Erő csapat a református egyház mellett ökomenikus csapatként. Mindkét csapat fontos szerepet játszik a telep ifjúságának nevelésében. Tartalmas és szórakoztató programokat nyújtanak a gyerekeknek, részt vesznek a telep parkjainak karbantartásában, a környezetvédelemben, stb. Minden nyáron táborokat szerveznek az ország legkülönbözőbb vidékeire.

A Wekerlén mindig komoly futballélet folyt (WSC) - sok későbbi labdazsonglőr kezdte itt a pályafutását¹¹⁰-, de valamikor a '70-es '80-as években elsorvadt. Aki manapság

¹⁰⁸ Wekerle, 1999. Június

¹⁰⁹ Wekerle, 1996/1.; Wekerle, 1997/4.

¹¹⁰ Wekerle, 1997/4.

felkeresi a telep egykori futball-szentélyét - Zoltán u. 42. -, az egy jókora tenispályát talál, meg egy kicsi focipályát, jóllehet a bejáratnál látható tábla szerint a Wekerlei Sport- és Szabadidőközpontban lehet kézi-, és kosárlabdázni, asztaliteniszezni, teniszezni, és futballozni. A központ nincs a telep kezelésében, hanem egy magán cég üzemelteti.

3. A jövő

3.1 A jelen problémái, és a jövő megoldásai

A rendszerváltás óta a Wekerle-telep a következő fontosabb problémákkal küzd; a telep épületeinek amortizációja, illetve az eredeti építészeti arculat megváltoztatására irányuló tevékenység, az átmenő forgalom által okozott zaj-, és környezetszennyezés, az M5-ös autópálya bevezető szakaszának (Nagykőrösi út) óriási forgalma, és az esővíz elvezetésének megoldatlansága stb. Ezeknek a gondoknak a nagy része a múltban gyökerezik, de megoldásuk csak a közeli – távoli? – jövőben várható. Ezekről lesz szó az alábbiakban.

A kerület vezetői azonban tisztában vannak a telep jelentőségével és értékével, amit az is bizonyít, hogy a területnek kiemelt szerepet szántak az 1996-os budapesti világkiállításon. A pályázatot „*A Századforduló Kisvárosi Mesterségei*” címmel 1993-ban jutatták el a Világkiállítási Pályázati Bizottsághoz, amelyben a fő helyszín természetesen a Wekerle-telep lett volna. Ehhez azonban sürgősen meg kellett oldani a telep legégetőbb gondjait, amelyhez

természetesen a főváros anyagi segítségét is remélték. Szükség volt a telep épületeinek, úthálózatának, járdáinak, parkjainak, közműhálózatának rekonstrukciójára és korszerűsítésére. Átgondolásra szorultak a telepen áthaladó BKV járatok is, így felmerült kisebb, de környezetkímélő buszok beszerzése. Újra kellett alkotni a csapadékvíz elvezető árokrendszert is.¹¹¹ Az 1994-es kormányváltás azonban meghiúsította az expót, így Kispest magára maradt gondjaival.

3.1.A Programtervek és városrendezési elképzelések

A kerület már a '90-es évek elején hozzálátott egy részletes programterv megalkotásához, amely 1995-re meg is született.¹¹² Ebben sok olyan a Wekerlét érintő probléma szerepelt, amely már az expo-tervben is megfogalmazásra került. A kerület vezetése hitet tett Kispest kertvárosi jellegének megtartása mellett. Új beépítések esetén tehát a kertvárosi érdekekből indulnak ki, csoportházak építésénél pedig a lehető legnagyobb zöldterület biztosítása a cél. Új, nagy intenzitású lakótelepeket nem építenek, a meglévőket pedig igyekeznek „humanizálni”. Jellemző a Wekerle fontosságára, hogy a Határ útnál lévő lepusztult terület – „Bermuda háromszög” - beépítése esetén a vezetés fokozottan ügyelni kívánt az új épületek stílusára, hiszen a Wekerlével szemközt létesülnének (hogy ezt a szándékot mennyire sikerült megvalósítani, azt eldöntheti mindenki, aki már látta az Europarkot., A Szerző). Az M5-ös problémája is felbukkan a tervezetben, mint sürgősen megoldandó ügy, jöllehet csak a szerviz út kiépítését, illetve két jelzőlámpa csomópontot (Hunyadi utca, Vas Gereben utca) szorgalmaztak. A kerület lakótelepeinek másik akut problémáját a parkolást, a Wekerlén megoldottnak látják, hiszen a telep széles utcákkal és laza beépítéssel készült. A telepen áthaladó autóbusszjáratok okozta gondokra is találunk elképzeléseket a tervezetben. Első megoldásként a két járat egyikét – a 194-est – kiemelnék, de a 48-ast – a lakosság kérésére – megtartanák. A második változatban mindkét járatot kihelyezték volna, és helyettük egy „midibusz” járatot indítottak volna a 3-as metró két kispesti megállójához (Határ út, Kőbánya-Kispest). Ötlet és elképzelés tehát volt bőven, most nézzük meg, hogy mit sikerült mindezekből megvalósítani.

Mindenek előtt szükség volt egy átfogó rendezési tervre, amelyben meghatározták a legfontosabb teendők sorrendjét. Ez a tervezet Részletes Rendezési Terv címmel már 1994-ben megszületett, de nem igazán fedte le az összes problémát, ezért állandóan kiegészítésre szorult. Erről tanúskodik Nagy Tamás területi képviselő (MDF) egy 1997-ben a kerületi

¹¹¹ „EXPO '96 kapcsolódó rendezvény-pályázat” Budapest Főváros XIX. ker. Kispest Önkormányzat pályázati jelentkezése „A Századforduló Kisvárosi Mesterségei” címmel, a Wekerle telepen, Budapest 1993.

¹¹² Budapest XIX. Kerület Alapterv, Program 1995. November

jegyzőnek írott levele is: „(...) **Megrökönyödéssel tapasztaltam, hogy soha nem látott méreteket ölt a szabálytalan, feltehetően engedély nélküli építkezés.** (Kiemelés az eredetiben, **F.Gy.**) *Vannak esetek, amelyek visszafordíthatatlanok, mások a munkák közepén tartanak. Képviselő-testületünk több ízben módosította, toldotta-foldozgatta a Wekerlére érvényes RRT-t. (...) Az RRT szigorúan szabályozza a beépíthetőséget, a funkciót, a homlokzatok átalakításának vagy felújításának mikéntjét. A rendelet gondoskodik az előkertekről, a kerítések és kapuk, valamint a nyílászárók, spaletták szabályozásáról. (...) A valóságban ennek semmi tükröződése nincs! Azonos háznak a homlokzatát több, egymással nem harmonizáló színekre festik, börtönnek is dicséretére váló kerítéseket húznak, a spalettákat sok helyütt rolóra cserélik, elburjanzottak a vasrácsok. (...) **Több házat alapokig lebontottak, majd környezetüktől elütően építettek fel** (Kiemelés tőlem, **F. Gy.**), vannak helyek – különösen a hátsó traktusoknál figyelhető meg -, ahol szabálytalanul bővítik a lakások alapterületét. Az RRT-től teljesen idegen garázsok és melléképületek épültek és épülnek. Egyes tetőket ormóttan felépítmények »gazdagítják.«.”¹¹³ A képviselő úr leveléből éles képet kapunk a telep legsürgősebb problémájáról; az önkényes átalakítási tevékenységről. Sajnos a rendszerváltást követő lakásprivatizációnak ez az egy negatív jelenség a köszönhető. A helyzet súlyosbodásának elkerülése végett 1999-ben a Kispesti Önkormányzat újra alkotta a RRT-et, amelyben igen szigorúan ügyelnek a telep építészeti arculatának minél következetesebb védelmére. Ebből idézek most a teljesség igénye nélkül. Külön szabályozzák a telkek beépíthetőségét:¹¹⁴*

- Kétlakásos épülettel beépített *saroktelket* max. 38%-ban
- Kétlakásos épülettel beépített *közbenső telket* max. 33%-ban
- Négylakásos épülettel beépített *saroktelket* max. 43%-ban
- Négylakásos épülettel beépített *közbenső telket* max. 38%-ban
- Zárt sorú beépítés esetén (Kós Károly tér) max. 60%
- Minden egyéb esetben max. 50%

Mindez természetesen a kertvárosi jelleg megőrzése érdekében. Hasonlóan szigorú a szabályozás a főépületek bővítése esetében is:¹¹⁵

- Tilos bővíteni a műemléki védettség alá tartozó épületeket, más főépületeknél a bővítést követően a homlokzatokat egységes színben fel kell újítani, az eredeti esztétikai elemeket vissza kell építeni.

¹¹³ Nagy Tamás területi képviselő levele dr. Istvánfi Sándor jegyzőnek, 1997. IX. 1.

¹¹⁴ Budapest Főváros XIX. ker. Önkormányzatának Bp. XIX. ker. Kispest Wekerle-telep részletes rendezési terve 1999. 1.

- A bővítmény tetőszerkezetének hajlásszöge meg kell, hogy egyezzen a főépületével, és egyáltalán az egész építménynek egységes képet kell mutatnia.

A tetőterek átalakításának majd minden formája tilos, főleg azok, amelyek az épület arculatának változását vonják maguk után (pl: loggia, erkély). A RRT szigorúan szabályozza a felhasználható anyagokat, a felületképző, illetve a vagyonzvédelmi berendezéseket:¹¹⁶

- vasrács csak az ablakon belül helyezhető el, kívül csak spaletta lehet
- a spalettákat semmi mással nem lehet helyettesíteni, egy házban csak egyféle spaletta lehet, a már leszereltek vissza kell helyezni
- a tetők fedő anyaga csak vörös, égetett agyagból készült hódfarkú cserép lehet

A szabályozás oly szigorú, hogy a wekerlei képviselők sem mind értenek vele egyet, amint az kiderült az MSZP képviselőjével készült interjúból is.

1999. júniusában a Kispesti Képviselő-testület megalkotta a Kerületi Városrendezési és Építési Szabályzat Konceptióját (KVSZ), amelyben természetesen kiemelten foglalkoztak a Wekerlével.¹¹⁷ A KVSZ-ből kiderül, hogy a telep - a fővárossal egyetértésben – védettség alá került, ezen belül a Kós Károly tér házai országos műemléki védelmet élveznek. Ez a Konceptió azonban távolról sem volt befejezve, a közel végleges variáció az év vége felé készült el. Ebben igen részletesen rögzítik a kerületre vonatkozó szabályokat, amelyek közül én most csak a Wekerlével foglalkozókat emelném ki. A 20.§ tartalmazza „A Wekerle-telepre vonatkozó általános előírásokat”, melynek (1) bekezdésében rögzítik, hogy: „(...) Erre a területre Speciális Kerületi Szabályozási Terv (SKSZT) készítendő.” A (2) bekezdés felsorolja az SKSZT készítésekor követendő szempontokat, amelyek nagymértékben támaszkodnak a Részletes Rendezési Tervben foglaltakra, mint például:

- bármilyen építési tevékenység esetén elsődleges szempont a közterületről látható eredeti építészeti elemek védelme és megőrzése,
- csökkenteni kell a lakások számát azok összevonása révén,
- a melléképületek elhelyezésének, ill. felújításának felülvizsgálata során arra kell törekedni, hogy a telepen kialakult sajátos városképi megjelenés érvényesüljön,
- a terület egységes szellemétől idegen bővítéseket, előtereket le kell bontani és a homlokzatokat eredeti állapotukban helyre kell állítani,
- az udvarokon építőanyag csak építés ideje alatt tárolható,
- óvni, védeni kell a fasorokat, pótlásuk csak azonos fajtaból lehetséges,

¹¹⁵ Uo.

¹¹⁶ Uo. 2.

¹¹⁷ Budapest, XIX. kerület KVSZ (Kerületi Városrendezési És Építési Szabályzat) Konceptió, Budapest, 1999.

A 14.§-ban a *Reklámok elhelyezéséről* rendelkezik a Képviselő-testület, és ennek keretében megtiltja reklámok kihelyezését a Wekerle-telep területén. Az óriás plakátok kihelyezését pedig a kerület egész területén megtiltja. Szintén a telep egységes arculatának védelmét szolgálja a 8.§ (Sajátos jogintézmények) (2) bekezdésében megfogalmazottak: „A Wekerle-telep jelen rendelet 20.§ (1) bekezdésében meghatározott területén a LXXIII. Törvény 29.§ (3) bekezdése alapján a településkép javítása és megőrzése érdekében helyrehozatali kötelezettség az építési hatóság által elrendelhető.” Közterületek kialakítása szempontjából (13.§) a Wekerle-telep I. kategóriába tartozik, tehát kiemelt terület – szintúgy a Kossuth tér, Templom tér, Fő utca, stb. A 33.§ a telepet jellemzően kisvárosias, zárt sorúan beépített, szabadon álló lakóterület, ahol az épületek földszintjén kereskedelmi funkció elhelyezhető. A beépítés mértékét az SKSZT-ben kell kialakítani az alábbi táblázat figyelembevételével:

Övezet jele	Kialakítható legkisebb telekterület mérete	Beépítési mód	Beépítettség megengedett legnagyobb mérete	Építmény magasság legkisebb legnagyobb	Zöldterület legkisebb mérete	Terepszint alatti beépítés legnagyobb mértéke	Szintterületi mutató megengedett legnagyobb mértéke	
L3-XIX/WZ	SKSZT	zárt sorú	60%	-	12.5	20%	20%	1.8

2. Táblázat Az SKSZT sarokszámai (Budapest, XIX. kerület KVSZ Koncepció, Budapest, 1999)

A telep zöldövezeti jellegét védi a 34.§, amelyben a megőrzendő közkertekről rendelkeznek: az övezet területén építményt elhelyezni nem lehet, a kötelező zöldfelületi borítottság mértéke 80%, az övezet területén telket kialakítani nem lehet, stb. Mint látható a kerület vezetése komolyan gondolja a terület védelmét. (Melléklet 18. kép)

Különösen fontos lépés lenne ezen az úton, az ha a Wekerlét teljes egészében műemléki védettség alá lehetne helyezni. Jó esély kínálkozott erre 2000. augusztusában, amikor az Országos Műemlékvédelmi Hivatal Műemlékfelügyeleti Igazgatósága javaslatot küldött a Kispesti Önkormányzat főépítészének, amelyben körülhatárolta a Wekerle-telep műemléki jelentőségű részeit, illetve a műemléki környezet területét.¹¹⁸ Mindez az 1997. LIV. sz. a műemlékvédelemről szóló törvény alapján vált lehetővé. A törvény szerint az a hely számít műemléki jelentőségű területnek (MJT) ahol: „az épületek, műtárgyak, valamint a hozzájuk tartozó telkek és területek csoportja, mely történelmileg kialakult szerkezete,

¹¹⁸ Gyulai István kerületi Főépítész tájékoztatója a Kispesti Városfejlesztési Bizottsághoz, Tárgy: A Wekerle-telep műemléki jelentőségű területté nyilvánítása. 2000. augusztus 4.

összképe tér és utcakép szempontjából védelemre érdemes akkor is, ha nem minden eleme egyedileg védett műemlék.” A műemléki környezet (MK): „az MJT közvetlen környezete, az azzal határos ingatlanok összessége, melyeknek területén minden – a törvényben meghatározott – változtatást, beavatkozást az MJT városképi megjelenésének kell alárendelni.” A Wekerle-telep MJT-vé nyilvánítása esetén a törvény a

- fenntartás és használat
- pénzügyi eszközök
- helyi önkormányzat műemlékvédelmi tevékenysége
- védetté nyilvánítás menete
- műemlékek nyilvántartása stb.

tekintetében rendelkezik. Az OMH a javaslatához mellékelte egy térképet is, amelyen bejelölték a már egyedi védelem alatt álló épületeket (Kós Károly tér), valamint azokat az épületeket is, amelyeket egyedi védelemre javasolnak. A kerületi főépítész felhívja az önkormányzat figyelmét arra, hogy az OMH javaslatának elfogadása esetén: „a műemlék tulajdonosának kötelessége lesz, hogy az épület fenntartásáról, jó karbantartásáról gondoskodik. Ennek ellátásához igényt tarthat támogatásra a központi költségvetés előirányzatainál, illetve a helyi önkormányzat műemlékvédelmi pénzeszközeiből.” A főépítész a következő szavakkal ajánlotta a javaslat elfogadását: „Úgy gondoljuk, hogy ezen intézkedések segíthetik Önkormányzatunk erőfeszítéseit abból a célból, hogy a Wekerle-telep megszépülhessen és az eredeti hangulatát visszanyerje.” Kispest Önkormányzat Városfejlesztési Bizottsága 2000. augusztus 4-én elfogadta az OMH javaslatát. (Melléklet 19. kép)

3.1.B A csapadékvíz elvezetésének problémája

Még ugyanabban az évben elkezdődött a Wekerle csapadékvíz elvezetési gondjainak felmérése. A kerületi jegyző októberben felkérte a Városgazdálkodási Irodát szakvélemény készítésére az ügyel kapcsolatban.¹¹⁹ Az Iroda válaszában nem sok jóval tudta biztatni a képviselő testületet. Közölték, hogy nem rendelkeznek semmilyen dokumentációval az egykor kiválóan működő csapadékvíz elvezető rendszerről, ezért – a helyszíni szemlén kívül - csak a lakosságtól nyert szóbeli információkra hagyatkozhatnak. Annyit sikerült megtudniuk, hogy a házak szennyvíz elvezető rendszerébe – kapacitás hiány miatt – nem lehet bekapcsolni a csapadékvíz elvezetést. Azt is kiderítették, hogy hogyan működött a rendszer egykoron: „Az utak mentén nyílt vízelvezető, illetve szikkasztó árkok, kutak, voltak kialakítva a csapadékvíz

¹¹⁹ Elekesné Ihász Ibolya Városgazdálkodási Irodavezető válaszelevele dr. Istvánfi Sándor kerületi jegyzőnek. Tárgy: A terület víztelenítési terveze, 2000. október 3.

összegyűjtésére és elszivárogtatására. Az árkok hézagos téglaburkolattal voltak ellátva. A területek magassági szintjétől függően az árkok lejtéssel voltak kialakítva, melyek szikkasztó kutakba végződtek.” Napjainkban azonban ez az egykor jól karban tartott és ennek eredményeként kiválóan működő rendszer már csak nyomokban létezik. (Melléklet 20. kép) A háború után megszüntették a telep gondnokságát, feladatait a szocialista állam vállalta magára, amit aztán szépen el is hanyagolt. A kutak betemetődtek, az árkok elsekélyesedtek vagy betömődtek, sok esetben a lakosság által (gépkocsi tárolás). Mindezek eredményeként a csapadékvíz a mélyebb pontokon felgyülemlik és létrehozza a Wekerlére annyira jellemző „tenger-effektust”. Aki járt már esős időben a telepen annak ismerős a helyzet. Ilyenkor szinte csak gumicsizmában lehet közlekedni, ami ha nem áll rendelkezésre akkora ugrásokra, szökellésekre kényszeríti a szerencsétlen járókelőt, hogy az még egy távolugró bajnoknak is becsületére válna!

Az Iroda véleménye szerint a helyzet megoldása érdekében teljes műszaki dokumentációt kell készíteni, amit meg kell, hogy előzzön egy geodéziai felmérés is. Ebben a magassági méréseken kívül rögzíteni kell a fák pontos helyét is hiszen azok befolyásolhatják az új árok rendszer nyomvonalát. Figyelembe kell venni a gépkocsi behajtókat és a közterületi parkolókat. Mindezek ismeretében lehet dönteni arról, hogy hol alakítható ki összefüggő árokrendszer – amely illatos árokba vezetne -, és hol kell a helyi szikkasztást megoldani szikkasztókúttal. Az Iroda ebben az ügyben már 1998-ban szakvéleményt kért a Fővárosi Csatornázási Művek Rt-től. Az FCSM válaszában az általános csatornázási tervből indult ki, amely szerint a csapadék elvezetés zártszelvényű csatornában lenne megoldható a szabványban meghatározott átmérővel. Ehhez csatlakoznának a mellékutak mellékcsatornái. Ez a rendszer a telep 25%-át érintené, a többi részen nyílt árkok és folyókák kerülnének kialakításra. A kérdés még nincs eldöntve.

3.1.C Tempó 30

A Wekerle-telep következő – immár sokadik – akut problémája a közlekedés okozta nagy terhelés. E kérdés két részre bontható; egyfelől az átmenő forgalom, másfelől a határoló utak (M5, Határ út) okozta problémákra. A megoldás érdekében az önkormányzat közlekedéskutatási vizsgálatot végeztetett a telepen a „Pro Urbe” Mérnöki és Városrendezési Kft-vel.¹²⁰ A kft jelentése konklúziójaként azt ajánlotta a kerület vezetésének, hogy a lehető leghamarabb rekonstruálják a telep egykori úthálózatát. Vagyis álljon vissza az átló irányú

¹²⁰ „Pro Urbe” Mérnöki és Városrendezési Kft. tanulmánya. Tárgy: *Wekerle-telep rendezési tervéhez készített település kutatás közlekedési vizsgálata.*

utak – Hungária út, Pannónia út – és a körutak – Corvin krt., Esze Tamás út, Gutenberg krt., Zalaegerszeg út – rendszere. A javaslattal egyetértettek mind a telepen lakók, mind a kerület vezetése, de ezzel még nem rendezték az átmenő forgalom kérdését.

Ebben az ügyben – főleg a BKV járatainak tekintetében -, már a '90-es évek elején születtek ötletek (lásd az expo terveket), és 1996-ban kezdtek konkrét formát ölteni. A Fővárosi és a Kispesti Önkormányzat elképzelései ekkoriban úgy tűnt, hogy találkozni fognak.¹²¹ A szakmai egyeztetéseknél azonban elakadt a megvalósulás, mivel a BKV nem tudta elfogadni a kerület minden igényét. Azt még elfogadták, hogy a telep egész területén 30 km/h-ás sebesség korlátozást vezetnének be, de azt már nem, hogy a tömegközlekedés által használt útvonalak (Hungária út, Pannónia út stb.) „védeltségét” – főútvonali jellegét – megszüntessék. Ez azt jelentette volna, hogy az említett utakba becsatlakozó utaknál a jobbkez-szabály fog érvényesülni, vagyis a Wekerlén való áthaladás „kényelmetlenné” válik az átmenő forgalom számára, s így az gyorsan kikopik onnan. A kerület szakértői szerint a BKV álláspontja érthetetlen volt, hiszen „(...) önmagában is ellentmondó egy útvonalon egyfelől a haladási sebesség korlátozása, másfelől a folyamatos és gyors haladásra ösztönző védeltség közötti jelzőtáblával való biztosítása (jelen esetben megtartása).” Ráadásul – az akkor még - a megjelenése előtt álló forgalomszabályozási előírás is tiltotta fő-, és védett útvonalak kijelölését korlátozott sebességű övezetekben. 1998-ban újra összeült az egyeztetőbizottság, ahol a következő javaslatok születtek:¹²²

- 1) az első ütemben végre hajtják a kerület eredeti javaslatát, vagyis megszüntetik a tömegközlekedés által használt utak „védeltségét”, és bevezetik a sebességkorlátozást is, a második ütemben az átmenő tömegközlekedést kivennék a telepről, és egy csak a telepet szolgáló járatot létesítenének. Ezt az is alátámasztja, hogy a telepen áthaladó járatok – 48-as, 99-es, 194-es – városrészeket összekötő vonalak, és az utasforgalmuk – becslések szerint – 70-80%-ban nem wekerlei lakos.
- 2) Az első ütemben csak a 30 km/h-ás sebesség korlátozást vezetnék be, de a „védett” utakhoz nem nyúlnának, esetleg az átmenő teherforgalmat korlátoznák. Ezt követné a bevezetett intézkedések utóvizsgálata, értékelése, és ha szükséges továbbfejlesztése. Ezen változat hátránya, hogy a sebesség korlátozás betartatása folyamatos rendőri jelenlétet igényelne, hiszen a védett utak nagyobb sebességre csábítanak. Második ütemben, nagyobb távlatban mindenképp átalakítanák a tömegközlekedést.

¹²¹ Csordás Mihály ügyosztályvezető-helyettes (Fővárosi Önkormányzat FŐPOHI Közlekedési Ügyosztály) előterjesztése a Főváros Környezetvédelmi és Városüzemeltetési Bizottságához, 1998. június

¹²² Uo. 2.

A tervezetet természetesen a lakossággal is ismertették külön lakossági fórumon, ahol az igen nagy tetszést aratott. A kerület felvállalta az építési munkálatok elvégzését, a Főváros pedig a terveztetést és a forgalomtechnikai táblázást vállalta magára. A BKV azonban ellenállt így aztán két évig nem történt semmi. Legalábbis a kerület szempontjából, ugyanis a Fővárosi Polgármesteri Hivatal (FŐPOHI) Közlekedési Ügyosztálya elfelejtette értesíteni Kispestet arról, hogy a terveket már néhányszor áttervezették más és más cégekkel. Végül 2000. tavaszán az éppen aktuális tervezőtől váratlanul értesítés érkezett a kerülethez az éppen aktuális tervekről. Ebben már az szerepelt, hogy:¹²³

- bevezetnék a sebesség korlátozást („Tempó 30”),
- a 48-as autóbusz vonalát megváltoztatnák, de az útvonali védettségét nem vennék el
- a 99-es, 99/A és 194-es autóbuszok útvonali védettsége megszűnik, ezért a kereszteződésekben a jobbkéz-szabály alapján kell közlekedni (az autóbuszoknak is)
- csökkentenék az övezeti be-, és kihajtási lehetőségeket
- és végül kitiltanák a 3.5 t-nál nehezebb járműveket a telepről.

Ez a javaslat is a lakossági fórum elé került, ahol a 48-as buszt érintő útvonal változtatáson kívül támogatták azt. A Közlekedési Ügyosztály akceptálta a fórum résztvevőinek véleményét, és hamarosan – a kerület némi unszolására – a tervdokumentációkat is megküldték, azzal az információval, hogy a kivitelezés augusztus 10-ig megtörténik. Igaz, hogy nem az ígért határidőre, de augusztus végére a Főváros teljesítette, amit vállalt. Egy héttel később az Álmos utca lakói már érzékelték a változást, mivel a korábban „egérútnak” használt utcájukban komoly mértékben csökkent az átmenő forgalom. Ez az utca vezette ugyanis el a Határ út forgalmát, amikor ott bedugult a forgalom. A bevezetés után hat hónappal forgalomtechnikai felülvizsgálat fog következni, amelyre a lakossági észrevételeket is várják. A BKV azonban nem volt hajlandó félévet várni, és a bevezetést követő pár napon belül közölte a kerülettel, hogy a 194-es járatot kiemeli a telepről. A Fővárosi Önkormányzat Városüzemeltetési Bizottsága – a BKV kérésére - gyorsan döntött az ügyben, helyben hagyva annak javaslatát. A végrehajtást azonban sikerült a kerületnek felfüggesztetnie 2001. május 31-ig.¹²⁴

¹²³ Elekesné Ihász Ibolya Városgazdálkodási Irodavezető tájékoztatója Nagy Tamás területi képviselő részére, 2000. szeptembere

¹²⁴ „Közlekedés” Kft. szakvéleménye: *Budapest XIX. ker. Wekerle-telep 30 km/h övezet korlátozott sebességű övezet bevezetésének felülvizsgálata* tárgyában. Megbízó: Bp. XIX. ker. Polgármesteri Hivatala Bp. 2001. április

A forgalom szabályozás ügye azonban hamarosan politikai síkra terelődött, amikor is az SZDSZ kispesti szervezete kérdőíves felmérést szervezett a lakosság véleményének feltárására. Még pedig azért, mert. „*a forgalomszabályozás bevezetésének módja, előkészítetlensége* (kiemelés tőlem, F. Gy.) *jelentős indulatokat kavart a városrészben.*” Az SZDSZ értékelése szerint a wekerleiek 80%-a (!) nem tartja megfelelőnek a bevezetett szabályozást, még pedig azért, mert a saját környezetükben nem javult (40%), illetve romlottak az állapotok (40%). A 194-es és 99-es buszok útvonalának védettségét 83% szeretné vissza állítani. A felmérés készítői szerint megállapítható, hogy: „*az emberek nagy többsége hajlandó a változásokat megszokni és elfogadni, amennyiben ez érdekeinek megfelel, de a jelenlegi állapot a többség számára a kitűzött célt nem teljesíti, illetve hátrányos.*” A kerület FIDESZ-es polgármestere azzal a megjegyzéssel terjesztette a felmérés eredményét a képviselő testület elé, hogy: „*az Önkormányzat eredetileg is tervezte (...) a vélemények megismerését és a tapasztalatok alapján az új wekerlei forgalmi rend átgondolását, felülvizsgálatát. A kérdőívek kiküldésére december hónapban került sor, az »öntevékeny« felmérés miatt ez egy, esetleg két hónapot késni fog, ami miatt az indokolt és szükséges beavatkozások is ennyi késedelmet szenved.*”¹²⁵ Ez így is történt. 2001. márciusában az Önkormányzat kérdőíves felmérésben tudakozódott a polgárok véleményéről, melynek eredményét a felülvizsgálattal megbízott cég – Közlekedés Kft. – rendelkezésére bocsátották. A Kft a helyszíni szemle, mindkét közvélemény-kutatás – Önkormányzat, SZDSZ -, a helyszíni szemle során elhangzott spontán lakossági vélemények, a Városgazdálkodási Iroda tapasztalatai, és a Határ út – Mészáros utca csomópontban elvégzett forgalomszámlálás alapján készítette el szakvéleményét 2001. áprilisában. Az anyag igen részletes és terjedelmes, ezért itt most csak a legfontosabb megállapításokat mutatom be.¹²⁶ (Melléklet 21. kép)

A bevezetett változtatások közül a 3.5 t-ás súlykorlátozás egyértelműen sikeres, a lakosok több mint kétharmada érzékelte az átmenő *teherforgalom* csökkenését, és igénylik annak további fenntartását. Az átmenő forgalom csökkenését, a véleményt nyilvánítók több mint fele (55%) érzékelte, és hasonló százalékban értékelték pozitívan a megvalósított útlezárásokat és egyirányúsításokat. Negatív a többség véleménye a 30 km/h-ás sebesség korlátozás betartását illetően. Állandó rendőri ellenőrzést tartanak szükségesnek, de ez – ismerve a rendőrség személyi és anyagi hiányosságait – kivitelezhetetlen. További sebesség csökkentő küszöbök (fekvőrendőrök) kihelyezése segíthet, de – amint azt a tanulmány szellemesen megjegyzi –

¹²⁵ A Kispesti Polgármesteri Hivatal tájékoztatója a kerületi Képviselő-testület számára. 2000. november 20.

¹²⁶ „Közlekedés” Kft. i.m.: 2001. április.

„arra valószínűleg nem lehet számítani, hogy a telepen belüli közlekedési morál lényegesen jobb lesz, mint az általános (...) morál másutt a városban.” A tanulmány szerzői megállapították, hogy a szabályozás hatására az övezeten belül:¹²⁷

- csökkent az átlagsebesség
- változik a vezetői magatartás
- növekszik a forgalom biztonsága
- csökken a zajterhelés
- csökken a károsanyag kibocsátás
- javulnak a gyalogos és kerékpáros közlekedés körülményei
- mindezek hatására az övezetben élők, és tevékenykedők életminősége javul.

A telepen áthaladó tömegközlekedés azonban már sokkal problémásabb dolog. A válaszolók 56%-a nem tartja jónak a bevezetett tömegközlekedési rendet. A kérdőívekhez csatolt véleménykérő lapon sokan adtak hangot azon igényüknek, hogy az autóbuszjáratok útvonalainak védettségét állítsák vissza, illetve a 194-es járat továbbra is a telepen belül közlekedjék (számos iskolát érint).¹²⁸ A tanulmány számos megoldási javaslattal szolgált, amelyek nagyrészt a már korábban megismert elképzeléseken alakulnak. Mindent összevetve azt a végső javaslatot tették, hogy: *„A felülvizsgálat alapján az autóbusz-útvonalon részben vagy egészben az útvonalak védettségének visszaállítását javasoljuk az övezeti szabályozás keretén belül, 30 km/h engedélyezett sebesség megtartásával. A vonatkozó szabályozás alóli felmentést mielőbb meg kell kérni a KM-től (Közlekedési Minisztérium, A szerző). A felmentés kézhez vételéig célszerű a jelenlegi állapot fenntartása (autóbuszvonal módosítás nélkül).¹²⁹ Érdekes, hogy a midibuszok, illetve villamosok alkalmazása már fel sem merült. Körülbelül itt tart most az ügy, amelynek megoldását mindegyik fél nagyon szeretné már látni.*

3.1.D Az M5-ös bevezető szakasza

Az M5-ös autópálya Nagykovácsi úti bevezető szakasza sem egyszerű probléma a wekerleiek életében. Az „ügy” 1985-ben kezdődött, amikor is a Főváros úgy helyezte üzembe a 2x3 sávós utat, hogy a Kispest felé eső oldalon nem építettek szervízutat ellentétben az erzsébeti oldallal. Ennek következtében az út 4 m-re (!) halad hazánk egyik páratlan építészeti

¹²⁷ Uo. 7.

¹²⁸ Uo. 14.

¹²⁹ Uo. 18.

örökségétől.¹³⁰ A Főváros tervezetett ugyan egy zajvédő falat, de az csak 2 m-re lett volna a házaktól, ami sem a tűzoltóságnak, sem a lakóknak nem felelt meg.

Az 1985-87 között készült szakvéleményekben az illetékes hatóságok (OKTH, KÖJÁL) indokoltnak tartották egy zajvédő fal építését, **de a beruházó nem volt hajlandó úgy áttervezni az út keresztmetszetét, hogy a fal valóban el is férjen, kellő távolságra a wekerlei házaktól.** Ehelyett passzív zajvédelmi – zajcsökkentő hatású ablakok - megoldásokat alkalmaztak, de azok nem hozták meg a várt eredményt. Amikor ez kiderült a hatóságok a lakosságot, illetve a tűzoltóságot kezdték okolni, amiért azok nem fogadták el a házaktól 2 m-re tervezett zajvédő falat. A helyzet még tovább romlott, amikor a félbehagyott M0-ás körgyűrű forgalma is erre az útra helyeződött át. Egészen 1997-ig nem történt konkrét lépés az ügyben – a helyi lakosok és a területi képviselők felszólalásait „leszámítva” -, amikor is a KGI Környezetvédelmi Intézet tanulmányt készített a területen képződő légszennyezettségről, valamint a zaj-, és rezgésterhelés csökkentésének műszaki lehetőségeiről. 1998-ban szintén a fent említett intézet készített felmérést az autópálya keresztmetszetének szűkítéséről, illetve a zajárnyékoló fal lehetséges hatásairól.¹³¹ A kerület még ugyanabban az évben megbízta a „Pro Urbe” Kft-t, hogy készítsen szakvéleményt az autópálya keresztmetszeti átalakításának lehetőségeiről. A távlati cél természetesen itt is annak kiderítése volt, hogy van-e lehetőség a zajvédő falak felépítésére a házaktól távolabb. A vizsgálat megállapította, hogy az igényeknek megfelelő zajvédő fal csak akkor készíthető el, ha az eredeti 2x3 sávú utat 2x2 sávra csökkentik. Ez a megoldás azonban a forgalom szempontjából kedvezőtlen. Erre az esetre több változatot is kidolgozta.

Mindezen tanulmányok és vizsgálatok alapján a Zupkó Gábor fővárosi képviselő – 1994-98 között Kispest polgármestere - 1998. júniusában képviselői indítványt nyújtott be a Fővárosi Közgyűlésnek „*Javaslat az M5 autópálya bevezető szakaszán lakóépületek zajvédelmére*” címmel. Javaslatában a képviselő úr a kérdés történetének részletesen bemutatása mellett egy táblázatot is közölt a határértéket jelentősen meghaladó zajterhelésről.¹³²

¹³⁰ „Pro Urbe” Kft. tanulmánya: *Budapest, XIX. kerület, M5 autópálya bevezető szakasz keresztmetszeti átalakításának lehetőségei*. Megbízó: Budapest, XIX. ker. Önkormányzat. Bp. 1997. november

¹³¹ Zupkó Gábor fővárosi képviselő indítványa a Fővárosi Közgyűléshez: *Javaslat az M5 autópálya bevezető szakaszán a lakóépületek védelmére*. Bp. 1998. május

¹³² Zupkó Gábor, i.m.: 1998. május

VIZSGÁLT HOMLOKZAT		Mértékadó zajterhelés (dBA)		Megengedett egyenértékű A-hangnyomásszint (dB)		Túllépés mértéke (dB)	
		nappal	éjjel	nappal	éjjel	nappal	éjjel
Nagykőrösi út szélétől 4 m-re lévő lakóépületek	földszint	76.9	71.4			11.9	16.4
	I. emelet	76.1	70.6			11.1	15.6
Nagykőrösi út szélétől 9 m-re lévő lakóépületek	földszint	74.7	69.2	65	55	9.7	14.2
	I. emelet	73.9	68.4			8.9	13.4

3. Táblázat A Nagykőrösi út menti lakóházak zajterhelése (Zupkó Gábor 1998. május)

A képviselő az elkészült szakvélemények alapján azt javasolta a Fővárosnak, hogy építsék meg a zajvédő falat. A költségeket a megépítendő változattól függően 224 mFt (I/a. változat), 245 mFt (I/b. változat), illetve 303 mFt (II. változat) lenne.¹³³ Válaszában a Főváros Közlekedési Ügyosztályának helyettes vezetője támogatta a fal megépítését, de elzárkózott a sávszűkítéssel járó megoldásoktól, a közlekedést érintő negatív hatások miatt (pl: kihatás az M0-ás forgalmára). Mindemellett szemére vetette a kerületnek, hogy önző módon nem vette figyelembe a zajvédő fal hatásait az ellenkező – pesterzsébeti – oldalon. Az Ügyosztályvezető helyettes szerint, ugyanis ha csak a kispesti oldalon épül zajvédő fal, akkor onnan a zaj nagy része visszaverődik és az Erzsébetiek életét keseríti meg.¹³⁴ Attól tartok, hogy a fent nevezett főlegesen aggódott az Erzsébetiekért, mivel a neki is elküldött tanulmánytervekben látható, hogy a vizsgálatok készítői is számoltak ezzel a lehetőséggel, ezért az autópálya *mindkét* oldalára terveztek zajvédő falat. (Melléklet 22. kép) A vezető helyettes úr is észrevehette volna azokat, ha rendesen áttanulmányozza a neki elküldött anyagot... Itt tart most az ügy.

3.1.E A Körvasút út

Nem elég az M5-ös problémája a Wekerlének, 2001. áprilisában a kerület főépítésze vizsgálati anyagot kapott véleményezésre a Főváros főépítésztől, a Körvasút mentén

¹³³ Uo. 3.

¹³⁴ Csordás Mihály Közlekedési Ügyosztályvezető-helyettes (FŐPOHI) válasza, Bp. 1998. június 17.

építendő többsávos autóútról.¹³⁵ Ez a közlekedés fejlesztési terv a külső kerületek forgalmát venné fel a Hungária körút és M0-ás között. Az elképzelés nem új, a háború előtt és után is készültek már tervek egy a városhatáron körbefutó közútról. Az egy évvel ezelőtt elkészült Hungária körút - Könyves Kálmán körút útvonal terhelése csúcsidőben már most is meghaladja azok áteresztő - képességét ennél fogva indokolt az újabb körút megépítése. Az új körút a Határ utat is magába foglalná, így aztán közvetlenül érintené a Wekerlét is. (Melléklet 23-24. kép) A koncepció 2x2 forgalmi sávval számol, középen vezetve a már most is meglévő villamos vonalat (52-es villamos). A kerületi főépítész nem támogatja a tervezett körút megépítését: „mert az inkább a belülről kifelé irányuló forgalom osztályozásában játszana szerepet, így a külső kerületek közlekedési helyzetén nem segítene.” Helyette az M0-ás kaphatna prioritást, hiszen a: „kerületünket átszelő sugárirányú fő közlekedési irányok jelentős forgalmát terelné el, melynek következtében jelentősen csökkenne az Üllői út forgalma.” Ami a körút nyomvonalát illeti azt sem tartják szerencsésnek. A kerület szeretné mind két forgalmi sávot a villamos pálya IX. kerületi oldalára helyezni azért, hogy „a közlekedésből származó környezeti problémák minél inkább elkerüljék kerületünket.” A tervben a Nagykőrösi út – Határ út szakaszra háromféle nyomvonal terv is szerepel: (Melléklet 25-26. kép)

Mint látható a 2-es és 3-as variáció a József Attila lakótelep és a Határ út közötti erdősáv/pihenőpark teljes kiirtásával járna, ami sem a IX. sem a XIX. kerületnek nem érdeke. A tervezők eleve számoltak környezetszennyezési problémákkal (por, zaj, vibráció, kipufogógázok) ezért egy különleges biológiailag aktív falat terveztek a körút wekerlei oldalára, amivel a kerületnél is messzemenően egyetértenek. (Melléklet 27. kép)

Néhány apró módosítást azonban szeretnének elérni. Először is a fal a Wekerle-telep teljes hosszában épüljön ki – a Nagykőrösi út, Zalaegerszeg utca szakasz lemaradt -, majd mintegy 20 m-es szakaszon forduljon be a Nagykőrösi útra is. Mindemellett pedig a falnak a házak felé eső oldalát lássák el földtöltéssel. Érdekesek a tervezők „elvárásai” a falakra telepítendő növényekkel szemben: „(...) Az ilyen növény kis helyigényű, szélsőséges hőmérsékleti viszonyoknak ellenálló, vegetatív úton gyorsan, és jól terjedő, fagyra és légszennyezésre alig érzékeny, kevésbé gyűlékony és nagy asszimilációs felületű legyen.”

Attól tartok, hogy a kivitelezőknek a kaktusz-félék családjában kell körülnézniük, hogy megfelelő növényt találjanak, de ha sikerrel járnának is, akkor meg egy újabb – esztétikai – problémával találnák szembe magukat. A tervezet megvalósítása sok gonddal küzd –pl: a IX.

¹³⁵ Gyulai István kerületi Főépítész tájékoztatója a XIX. ker. Városfejlesztési Bizottsága számára, a „Urbanitás” Tervező és Tanácsadó Kft. vizsgálati anyagáról: *Budapest, Körvasút menti körút M3-Csepel-Duna közötti szakasza városrendezési vizsgálatai*. Bp. 2001. április

kerület elutasító magatartása -, így aztán nem várható, hogy rövid-, vagy középtávon lesz belőle valami.

3.1.F Wekerlei tervek, elképzelések

A most tárgyalt témák – rendezési tervek, közlekedési problémák, M5-ös zajártalma, Körvasút körút -, jó része a múltban gyökerezik, de megoldásuk csak a jövőben várható. Vannak azonban a fentieknél kisebb horderejű - ha lehet ezt a kifejezést használni – ügyek is a telepen, amelyek szintén a jövőre utalnak. Az alábbiakban az egyik helyi képviselő idejei – 2001. áprilisi - program terveiből fogok néhány pontot bemutatni, mert véleményem szerint ebben találjuk meg a legjobban összefoglalva a jövőre vonatkozó terveket, reményeket, álmokat:¹³⁶

1. Időszerű a Wekerlei Városrész-önkormányzat bevezetése – tanulmányozták a szomszédos József Attila lakótelepen működő városrész-önkormányzat működését -, amely az alábbi területeken sajátosan különbözik a város többi részétől: közlekedés („Tempó 30”), ügyfélszolgálat, környezetvédelem/parkgondozás, közterületi rendtartás, szociális szolgáltatások. Jobb lenne tehát, ha a fenti ügyeket önállóan - saját költségvetéssel – intézhetné.
2. Az egykori Ady Mozi helyén vagy önálló intézetet/múzeumot képzeltek el, de azt is jó megoldásnak tartanák, ha az ingatlant a Wekerlei Gyermekeházhoz csatolnák. Amennyiben sikerülne országos jelentőségű intézetet létrehozni azt az állam és a főváros is támogathatná. A következő ötletek merültek fel: Európai kertvárosok múzeuma, A népi szecesszió múzeuma, Kapuk múzeuma, C-Art Komputeres művészek gyűjteménye és háza stb.
3. Sürgető a Kós Károly tér házainak felújítása, annál is inkább, mert 1993-ban, amikor a főváros átadta azokat Kispestnek, a kerület kötelezettséget vállalt, hogy 12 éven belül, legkésőbb 2005-ig felújítja azokat.
4. Folytatni kell a telep járdáinak és útfelületeinek felújítását, illetve a Wekerlei Gyermekeház, a Kós Károly Általános Iskola, és a Hungária úti uszoda előtt a nagy gépkocsi forgalom miatt parkoló létesítését.
5. A közterületi fák, bokrok, sövények pótlását, cseréjét. Rendbe kell hozni a Kós Károly tér közcélú berendezéseit (sakkasztalok, padok).

¹³⁶ Nagy Tamás területi képviselő (MDF) program terve a Kispesti Önkormányzat Polgármesteri Hivatala számára. 2001. január 5.

6. Célszerű lenne, ha az egykori lovasrendőr laktanyát nyugdíjas otthonná – panzióvá - alakítanák át.
7. Szükség lenne a helyi alapítványok – pl: Magyar Kollégium - számára egy alapítványi központot létre hozni.
8. Időszerű lenne a telep eredeti utca neveinek visszaállítását kezdeményezni a fővárosnál. Az érintett utcák lakóinak nagy része igényli ezt. A következő utcákról van szó: Kábel (Szabolcs) utca, Tálás (Etele ill. Kölcsey) utca, Kis (Thurzó) köz, Gomb (Pázmány) utca, Vonás (Tárnok) utca.
9. Készüljön idegenforgalmi és foglalkoztatáspolitikai koncepció.
10. Milleniumi Park létesítése stb.

A fentiek ismeretében, azt hiszem elmondhatjuk, hogy a rendszerváltás után tíz évvel is van mit rendbe hozni a Wekerlén, de a legfontosabb az, hogy mindenki – az egyszerű lakostól, a területi képviselőkön át a kerület polgármesteréig – tisztában van a terület értékeivel, problémáival, és a tőle telhető módon próbál tenni érte valamit.

Utószó

Társadalmi szempontból nézve is sikeresnek ítélnénk a vállalkozást, amit mi sem bizonyít jobban, hogy a különböző helyekről ide került emberek rövid időn belül lokálpatriótákká váltak és valódi közösséggé alakultak. Azóta sem épült olyan lakótelepünk, ahol a lakosság önálló közösség módjára saját kezdeményezésből képes gondoskodni továbbfejlődéséről.

A Wekerle-telep valóban városépítészettünk egyik ritka gyöngyszeme. Aki még nem látta az jöjjön el ide, sétáljon végig a kényelmes, tágas utcákon a hatalmas gesztenye-, platán-, tölgy- és juharfák árnyában, és pihentesse az uniformizált betonkockáktól megfáradt szeméit a telep változatos és - sajnos ma már - egzotikus épületein. A telep környékének lakói kirándulni és kikapcsolódni járnak ide, annyira megnyugtató ez a hely. Valóságos oázis a rohanó, szmogos, és betonszürke nagyváros egyik eldugott sarkában. Számos alkalommal láttam itt festőket, akik nagy gonddal igyekeztek megörökíteni a különleges formájú épületeket, de nem az utókor, hanem a jelen embere számára, hogy legalább a festővásznon láthassa, ha már egyszer kénytelen hazamenni betonkockájába. Ez a hely egyszerre jelenti a múltat, amely példát mutat nekünk és a jövőt, amely viszont a reményt adja, hogy **nézzétek emberek így is lehet városban élni!**

Irodalomjegyzék:

- „EXPO '96 kapcsolódó rendezvény-pályázat” Budapest Főváros XIX. ker. Kispest Önkormányzat pályázati jelentkezése „*A Századforduló Kisvárosi Mesterségei*” címmel, a Wekerle telepen, Budapest 1993.
- „Közlekedés” Kft. szakvéleménye: *Budapest XIX. ker. Wekerle-telep 30 km/h övezet korlátozott sebességű övezet bevezetésének felülvizsgálata tárgyában.* Megbízó: Bp. XIX. ker. Polgármesteri Hivatala Bp. 2001. április

- „Pro Urbe” Kft. tanulmánya: *Budapest, XIX. kerület, M5 autópálya bevezető szakasz keresztmetszeti átalakításának lehetőségei*. Megbízó: Budapest, XIX. ker. Önkormányzat. Bp. 1997. november
- „Pro Urbe” Mérnöki és Városrendezési Kft. tanulmánya. Tárgy: *Wekerle-telep rendezési tervéhez készített település kutatás közlekedési vizsgálata*.
- A Kispesti Polgármesteri Hivatal tájékoztatója a kerületi Képviselő-testület számára. 2000. november 20.
- Bernát-Bora-Fodor: *Világvárosok, nagyvárosok*, Bp. 1973.
- Budapest Főváros XIX. ker. Önkormányzatának Bp. XIX. ker. Kispest Wekerle-telep részletes rendezési terve 1999. 1.
- Budapest XIX. Kerület Alapterv, Program 1995. November
- Budapest, XIX. kerület KVSZ (Kerületi Városrendezési És Építési Szabályzat) Konceptió, Budapest, 1999.
- Csordás Mihály Közlekedési Ügyosztályvezető-helyettes (FŐPOHI) válasza, Bp. 1998. június 17.
- Csordás Mihály ügyosztályvezető-helyettes (Fővárosi Önkormányzat FŐPOHI Közlekedési Ügyosztály) előterjesztése a Főváros Környezetvédelmi és Városüzemeltetési Bizottságához, 1998. Június
- Demográfiai évkönyv, Bp. 2000.
- Dóra Ilona: *Lakótelepek a '90-es években*, In: Paksi – Hegedűs – Bozsonyi: *Colloquium*, Bp. 1997.
- Elekesné Ihász Ibolya Városgazdálkodási Irodavezető tájékoztatója Nagy Tamás területi képviselő részére, 2000. szeptembere
- Elekesné Ihász Ibolya Városgazdálkodási Irodavezető válaszelevele dr. Istvánfi Sándor kerületi jegyzőnek. Tárgy: *A terület víztelenítési tervzete*, 2000. október 3.
- Enyedi György: *Az urbanizációs ciklus és a magyar település hálózat átalakulása*, Bp. 1982.
- Gyulai István kerületi Főépítész tájékoztatója a Kispesti Városfejlesztési Bizottsághoz, Tárgy: *A Wekerle-telep műemléki jelentőségű területté nyilvánítása*. 2000. augusztus 4.

- Gyulai István kerületi Főépítész tájékoztatója a XIX. ker. Városfejlesztési Bizottsága számára, a „Urbanitás” Tervező és Tanácsadó Kft. vizsgálati anyagáról: *Budapest, Körvasút menti körút M3-Csepel-Duna közötti szakasza városrendezési vizsgálatai*. Bp. 2001. április
- Iván László: Mégegyszer a budapesti lakótelepekről, In: Paksi – Hegedűs – Bozsonyi: Colloquium, Bp. 1997.
- Az istenkirályok kora, Bp. 1993.
- Kovács Z. – Reinhard W.: A lakáspiac átalakulásának főbb jellemzői és városszerkezeti következményei Budapest belső városrészeiben In: Paksi – Hegedűs – Bozsonyi: Colloquium, Bp. 1997.
- Le Corbusie: A jövő nagyvárosai, Bp. 1968.
- Leonardo Benevolo: A város Európa történelmében Bp. 1970.
- Magyar Statisztikai Évkönyv 1999, Bp. 2000.
- Morus Tamás. Utópia
- Nagy Gergely: Kertvárosunk a Wekerle, Bp. 1994.
- Nagy Tamás területi képviselő (MDF) program terve a Kispesti Önkormányzat Polgármesteri Hivatala számára. 2001. január 5.
- Nagy Tamás területi képviselő levele dr. Istvánfi Sándor jegyzőnek, 1997. IX. 1.
- Perényi Imre: A korszerű város, Bp. 1967.
- Preisich Gábor: Budapest városépítésének története, Bp. 1969.
- Tomaso Campanella: Napváros
- Városépítés Magyarországon a felszabadulás után, Bp. 1973.
- Wolf Schneider: Városok Urtól Utópiáig, Bp. 1973.
- *Wekerle* (A Wekerlei Társaskör Egyesület Tájékoztató Lapja), 1996/1., 1997/4., 1998. Március, 1999. Június, 1999. Szeptember, 1999. December, 2000. Augusztus
- Zupkó Gábor fővárosi képviselő indítványa a Fővárosi Közgyűléshez: *Javaslat az M5 autópálya bevezető szakaszán a lakóépületek védelmére*. Bp. 1998. Május

Képek forrásai

- Dr. Pozsonyi Zoltán: Városépítés Magyarországon a felszabadulás után, Bp. 1971.

- Gyulai István kerületi Főépítész tájékoztatója a XIX. ker. Városfejlesztési Bizottsága számára Bp. 2001. Április
- Iván László: Mégegyszer a budapesti lakótelepekről, In: Paksi – Hegedűs – Bozsonyi: Colloquium, Bp. 1997.
- Nagy Gergely: Kertvárosunk a Wekerle, Bp. 1994.
- Perényi Imre: A korszerű város, Bp. 1967.

Ábrajegyzék

5. ábra Corbusie elképzelése az ideális városról (Le Corbusie, 1968.)

12

6. ábra Corbusie terve Párizs városképezésének "modernizálására" (Le Corbusie, 1968.)

13

7. ábra A XVIII. kerületi Lakatos lakótelep terve (Pozsonyi, 1971.)

19

8. ábra Lakótelepek gyűrűjének terve Budapesten a '70-es évek elején (Pozsonyi, 1971.)

21

9. ábra Lakótelepek megoszlása napjainkban Budapesten (Dóra I., 1997.)

23

Táblázatjegyzék

1. táblázat Az állami és magán lakásberuházások megoszlása 1976-1994 (Dóra, 1997.)

24

2. táblázat Az SKSZT sarokszámai (Budapest, XIX. kerület KVSZ Konceptió, Bp. 1999)

50

3. táblázat A Nagykörösi út menti lakóházak zajterhelése (Zupkó Gábor, 1998. Május)

58

A melléklet forrásai:

- ◆ „Közlekedés” Kft. szakvéleménye: *Budapest XIX. ker. Wekerle-telep 30 km/h övezet korlátozott sebességű övezet bevezetésének felülvizsgálata tárgyában.*
Megbízó: Bp. XIX. ker. Polgármesteri Hivatala Bp. 2001. Április
- ◆ „Pro Urbe” Kft. tanulmánya: *Budapest, XIX. kerület, M5 autópálya bevezető szakasz keresztmetszeti átalakításának lehetőségei.* Megbízó: Budapest, XIX. ker. Önkormányzat. Bp. 1997. November
- ◆ Budapest XIX. kerület Alapterv, Program 1995.
- ◆ Elekesné Ihász Ibolya Városgazdálkodási Irodavezető válaszevele dr. Istvánfi Sándor kerületi jegyzőnek. Tárgy: *A terület víztelenítési tervezete*, 2000. október 3.
- ◆ Gyulai István kerületi Főépítész tájékoztatója a Kispesti Városfejlesztési Bizottsághoz, Tárgy: *A Wekerle-telep műemléki jelentőségű területté nyilvánítása.* 2000. augusztus 4.
- ◆ Gyulai István kerületi Főépítész tájékoztatója a XIX. ker. Városfejlesztési Bizottsága számára, a „Urbanitás” Tervező és Tanácsadó Kft. vizsgálati anyagáról: *Budapest, Körvasút menti körút M3-Csepel-Duna közötti szakasza városrendezési vizsgálatai.* Bp. 2001. Április
- ◆ Nagy Gergely: *A Wekerle-telep*, 1994.

Melléklet

Képek a mai Wekerléről

(Szegevári Gusztáv fényképész-mester felvételei)